

חידושי הרשב"א

על הש"ס

לרבינו שלמה בן אברהם בן אדרת

יו"ל על-פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
עם הערות והארות ציונים ומראה מקומות

על-ידי

"מכון אור"

מכון להוצאת ספרי ראשונים

ירושלים

ירושלים, תש"מ

מפסיקין בו אלא מפני הכבוד. ור"ת ז"ל לא הי' מברך עליו, וכן המנהג. ואמרין בירושלמי [פאה פ"ו, ה"ה] אם הלכה רופפת היא בידך ראה היאך הצבור נוהג ונהוג כן. ובדאי אלו רצה לקרות כלו בבת אחת בבית הכנסת או בביתו או חייב לברך עליו כההיא דמסכת סופרים ודירושלמי. תניא בתוספתא בערבי פסחים [ה"ה] בני העיר שאין להם מן שיקרא את ההלל הולכין לבית הכנסת וקורין פרק ראשון הולכין אוכלין ושותין חורין ובאין וגומרין את כלו אם אין אפשר להם כן גומרין את כלו. ולפי הסכמה זו של גאוני עולם ז"ל נראה פירוש הירושלמי שכתבתי למעלה דהכי קאמר שנייה היא שאם שמעה בבית הכנסת יצא והלכך עיקר תקנת קריאתו בבית הכנסת היה ולא בבית ובקריאת בית הכנסת הוא שתקנו לברך שהיא עיקר התקנה ומצות הקריאה אבל בבית לא וכן דין הוא שאלו מי ששמעה בבית הכנסת יצא ואינו מברך על שלהנו, ומי שלא שמעה בבית הכנסת גומר על שלהנו ומברך, יאמרו שנים בבית אחד זה קורא ומברך וזה קורא ואינו מברך, הלכך ברכת גאלנו לאו סמוכה היא, ולפיכך פותח בה בברוך.

[יא, ב] תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר אהבת עולם אהבתך. וכן פסק רבינו האי ורבינו אלפסי ז"ל. והא דאמרין שכבר נפטר באהבה רבה, מרא דשמעתא שמואל וכבר אדחיה ממתני'. ויש מי שפוסק כשמואל משום דבסוגין דבסמוך נקט לה הכין. דאמרין אילימא דאמר יוצר ולא אמר אהבה רבה. לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור. אלמא ההוא לישנא דוקא. ומקצת מן הגאונים ז"ל נסתפקו בדבר זה ונהגו בעצמם לומר בשחר אהבת עולם ובערב אהבה רבה.

→ השמים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך שמוקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה. וגרסינן עלה בירושלמי [ה"ה] אמר ר' בא והוא ששנה על אתר. וכתב הראב"ד ז"ל שיש

אחת וטופס ברכות כך הוא, והיינו דחותם גאל ישראל. זהו שנראה לי בפירוש הירושלמי. ומ"מ למדנו מכאן להלל שבלילי פסחים שמברכין עליו, וכן נהגו קצת מן הרבנים האחרונים אבל הגאונים ז"ל כרב צמח ורב יוסף ורב יצחק בן גיאת ז"ל הסכימו שאין מברכין עליו עכשיו בהלל שקורין בבית מפני שהולקין אותו באמצע. וכתב רב עמרם משמיה דרב צמח ומה שאמרו רביעי גומר עליו את ההלל לומר שאינו מדלג כדרך שהוא מדלג בראש חדש. והא דתנו בנדה [נא, ב] כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, הא אמר רבי יוחנן שאין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהן חוץ. ויש לנו כיוצא בה ברכה אחרונה של ק"ש. וכן השיב רב האי ז"ל בתשובה שהדברים כמו שאמר רב צמח שאין מברכין עליו בלילי פסחים לגמור ואין אנו קורין אותו בתורת קוראין אלא בתורת אומרים שירה, שכך שנינו [פסחים קטז, ב] ר"ג אומר וכו'. ובסופא לפיכך אנו חייבים להודות להלל לאלהינו ולומר לפניו הללויה, כך היא שנויה משנתנו וכן מנהג כל ישראל ולפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו. ויפה אומר שיש טעון ברכה לאחריו כזה ואין טעון לפניו קרית שמע שאין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על ק"ש ואף על פי כן הרי מברכין לאחריה אמת ויציב. וזו ודאי ברכה שלאחריה שהרי על כל פרק ופרק אומרים אמת ועל חותמה שהיא פרשת ציצית אומרים אמת ויציב ממצרים גאלתנו, ויפה אמר נמי שאין למדין מן הכללות. וכיון דכולי עלמא כך הוא דבר וכן ירשו ישראל מאבותיהן אין למדין מן הכלל הוה לדחות מעשיהן, עד כאן לשון התשובה. ולמדנו ממנה שכך הוא הסכמתן בדבר זה. וכן רבותינו בעלי התוספות מסכימין לסברא זו מפני שהולקין אותו באמצע דהיאך איפשר שמפסיקין בו באכילה ושתיה ומברכין עליו בתחלתו לגמור שהרי אפילו בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אין

[יא, ב] ו וכן היא גירסת הר"ף והרא"ש [וכעין זה ברא"ה] ובגמ' הגירסא שונה, [ובביאור הגר"א ריש ס' ס כתב דט"ס הוא] ובא"ז (הל' ק"ש ס' כא) כנראה שאינו גורס תניא נמי הכי וכו'. 2 עשו כן לקיים דברי שניהם כ"כ בא"ז וכן הוא ברא"ש ס' יב. ועי"ש במעיי"ט ס"ק ת. וראה מש"כ בזה

בבית נתו. 3 צ"ל בשחר אהבה רבה ובערב אהבת עולם, וכן הוא בכל הראשונים, [ובמנהגי הל' תפלה ס' לב בשם שר שלום (הובא ברשב"ץ) כתב דאם רוצה לומר אהבת עולם רבה הרשות בידו, וב"על הכל" (פסקי מוה"ם מרוטנברג) בשם רב נתנאל כתב דבזמן שבת המקדש היה קיים

4

גרסאות שגורסים והוא שקרא על אתר. ולאותה גירסא כל שקרא ק"ש סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך על התורה פעם אחת בבקר. אבל לספרים דגרסי והוא ששנה על אתר אין הברכה מוציאתו אלא ידי אותה קריאה הסמוכה לברכה, הא אם הפסיק וחזר וקרא צריך הוא לחזור ולברך. ובתשובה לרבותינו הצרפתים השיבו שלא הצריכו בירושלמי לחזור ולברך בשלא שנה על אתר⁸ אלא בשנפטר באהבה רבה לפי שהיא אינה נראית ממש כברכת התורה, אבל במברך אשר בחר בנו יצא ידי חובת כל היום ואפילו הפסיק והלך למלאכתו וחזר לקרא, והיינו שהוצרך להשמיענו בירושלמי בברכת אהבה רבה ולא השמיענו כן בעלמא ואנו ידעינן דכ"ש בשנפטר באהבה רבה. ואפשר נמי דבירושלמי פליגא אגמריין מדלא אמרו כן בגמרא⁹, ומ"מ במי שרגיל לקרות ולעסוק בתורה והולך למלאכתו קצת ודעתו על הלימוד למהר עניניו ולחזור (על) [אל] למדו א"צ לחזור ולברך אפילו לדעת הירושלמי, והביאו ראיה מר"ת ז"ל שלא היה מצריך ברכה לישב בסוכה אלא מסעודה לסעודה ואפילו הלך לעסקיו ולאחר מכן נמלך לישן אינו חוזר ומברך וכ"ש כאן שאינו מסיח דעתו מן הלימוד ועל כן נהגו שלא לברך.

ובשם רש"י ז"ל אמרו תלמידיו כשהיה משכים לקרות היה מברך לקרות בתורה וכשהוא הולך לבית הכנסת חוזר ומברך כמו אותן הימים שלא השכים לקרות. ונותן טעם לדבריו כמו שהקורא בתורה מברך ברכת התורה ולא השיבא ברכה לבטלה ואף על גב שכבר בירך קודם פרשת קרבנות ואיזהו מקומן ורבי ישמעאל. והוא הדין דהכא לא השיבא ברכה לבטלה. והשיבו עליו בתוספות דלא דמי לקורא בתורה דהתם אפילו בירך על עסק התורה שעסק בפני עצמו צריך הוא לחזור ולברך על קריאתו בצבור שכך תקנו לברך שם אשר בחר בנו כמו שנתקנה ברכה לאחריה וכמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנו בימים טובים על ההפטרה. ועוד דאפילו במקום דשייכא ברכה אפילו בספר תורה הקפידו שלא לגרום ברכה שאינה צריכה כדאמרינן ביומא [סח, ב] ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה⁷. ורבי יוחנן אמר הערב נא. פירש"י ז"ל שאין זו ברכה בפני עצמה אלא חתימה לברכה על דברי תורה דרבי יוחנן מסיים בה הכי דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך⁸, וכן אמרו נמי משמו של ר"ת ז"ל⁹. והרב בעל המאור ז"ל אמר שהן שלש ברכות¹⁰ כנגד מקרא ומשנה וברייתא שקורין בבקר¹¹.

אומרים אהבה רבה ועתה אהבת עולם]. 4 דלגירסא „והוא ששנה" דקאי על מה שאמרו „השכים לשנות", דפירושו דהך „לשנות" הוא רק „בשנה על אתר" וע"כ כל מה דשונה שלא אתר חייב לברך עליה. אבל לגירסא „והוא שקרא" צ"ל דקאי על „משקרא ק"ש", דפירושו דאם ק"ש מיד לאחר אהבה רבה א"צ לברך אח"כ על „לשנות" של כל אותו היום. עיין רשב"ץ. [ועיין ברא"ש דס"ל דאף לגירסא „והוא ששנה" אי שנה על אתר יצא ידי ברכה לכל היום אף אם הפסיק]. 5 נראה דקאי לגירסא „והוא ששנה" דלגירסא זו כל מה ששונה אח"כ שלא על אתר חוזר ומברך. וס"ל דהיינו דוקא בנפטר באהבה רבה (לפי שאינה נראית ממש כברה"ת) אבל במברך ברכת התורה יצא יד"ה כל היום. [ולפי"ז לגירסא „והוא שקרא" י"ל דברה"ת ואה"ר שזין הן דבקרא על אתר בתרויהו יוצא יד"ה כל היום, ובלא קרא על אתר ודכותיה בברה"ת בלא שנה על אתר חייב לחזור ולברך, (ועיין תוס' ד"ה שכבר, וביאור הגר"א ס' מ"ז סע' ז)]. 6 משמע דבתרתי פליגי, דלבלבי אף בלא שנה על אתר יוצא יד"ה כל היום (דעצם הק"ש היא השניה על אתר ועיין ב"י ס' מז) ולירושלמי אף בשנה על אתר אינו

יוצא יד"ה כל היום ובחזור לשנות חוזר ומברך. 7 עיין או"ז (הל' ק"ש ס' כב) שכתב דרש"י ס"ל דאף בברה"ת ממש כל שהפסיק חוזר ומברך [עיין שה"ל הל' תפלה ס' ה] וא"א שלא היה מפסיק [משמע קצת דשינוי המקום לא מחייב לחזור ולברך, וכ"כ רבינו דאף בהלך למלאכתו וכ"כ בשם ר"ת לענין הפסק סוכה אפילו הלך לעסקיו, ועיין תוס' ד"ה שכבר דכתבו דעל אתר פירושו לאלתר שלמד מיד באותו מקום (והרא"ש השמיט „באותו מקום") וע"ע מג"א ס' קסו. ובכל בו ס' ב, הביא דרש"י לא היה חוזר ומברך. [ועיין בעמודי אש קונטרס מעון הברכות ס"ק א דהביא מכמה אחרונים שכתבו דדעת רש"י דמותר להרבות בברכות עי"ש שהאריך בזה]. 8 נראה דאף שאינה ברכה בפ"ע מ"מ היה אומר „הערב" בלא ו. 9 עיין תוס' פסחים קד, ב ד"ה חוץ. 10 לכאורה צ"ע דהא ר"י ס"ל דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה [לקמן מ, ב], וברכת הערב נא אין בה מלכות, ואולי צ"ל כמש"כ הרא"ה והמאירי דר"י היה פותח בה בברוך. [וכעין זה עיין מג"א ורע"א ריש ס' ס']. ובתשב"ץ ח"ג ס' כ"ז כתב דיש ברכות שאין בהם מלכות. 11 עיי"ש בהשגות

וברכת של בר לא ביום כ למיתני הכי גו ועבודה את הע וברכו את דאכתי [יומא ג ושמע נ לעולם א מטא זמ זו את ז בפירושי הוא לק היה קוו לבו יצא דהא חכ כדאוקים [פ"ב ה' וכדקתני מן הגאון אין מענו חלקה ג בעיני כ דאמר א בעלמא אתמר א הראב"ד, תמידין ו כהנים. [וכן פ קשה למד והרא"ש ו רצה ובר 16 לכא' היינו דמי את ק"ש כן הב"ח ס' פ' ובו

ספר

ראש יוסף

על מסכת ברכות

מאת

אבי ההוראה שכל בית ישראל נשען עליו
גדול מרבן שמו

מוהר"ד יוסף תאומים זצוק"ל

אב"ד פרנקפורט דאדר

בעל מחבר ספר

פרי מגדים

על שו"ע או"ח יו"ד

ושאר ספרים המאירים לארץ ולדורים

נדפס לראשונה בלעמבערג שנת תרכ"ג לפ"ק
ועתה יוצא לאור במהדורה חדשה מפוארת ובהירה
בתוספת מראי מקומות ציונים והערות
עם מפתח ענינים

ע"י

אפרים בנימין שפירא

פעיה"ק ירושלים תוכב"א

שנת תשס"ג לפ"ק

שלא לחתום מה שאין כן בסמוכה וכדכתיבנא **7 עך** שלא קרא קריאת שמע צריך לברך משקרא לעיל. קריאת שמע אין צריך וכו'. אומרו קרא

קריאת שמע, ולא תלה הדבר משבירך ברכות קריאת שמע אהבה רבה, משמע לכאורה כירושלמי (פ"א ה"א) דעל אתר בעינן עכ"פ באהבה רבה, הלכך אמר קרא קריאת שמע מיד אחר ברכות נפטר באהבה רבה כל היום, משא"כ ברכות בלא קריאת שמע מיד שגג או הזיד וכדומה לא נפטר בה. ונאמר קריאת שמע הוה לימוד ואעפ"י ששונה אח"כ מדרש נפטר בזה, ומיהו העולם נוהגין לומר מקרא משנה מדרש מיד, ויבואר אי"ה בפריי סימן מ"ו (משב"ז סוף סק"ו ק"ט). והוי יודע שלכאורה סבור הייתי דווקא רב יהודא אמר שמואל סובר דנפטר באהבה רבה, כי ברכת התורה לדידיה קצרה פותחת ואין חותמת והוא הדין איפכא חותמת ואין פותחת. אבל לר' יוחנן ורב המנונא, דארוכה היא כמו שכתבו הפוסקים הביאותיו במשנה (ד"ה אחת), א"כ אין יוצא באהבה רבה דמשנה בהא עכ"פ ממטבע חז"ל במקום שאמרו להאריך אין רשאי לקצר. ומיהו אהבה רבה סמוכה ומיקרי פותחת בברוך, אבל למה שכתב חידושי הרשב"א (ד"ה אלא) דאהבה רבה אין סמוכה דאמר יוצר אור אח"כ כאנשי משמר יע"ש אם כן רב יהודא לשיטתיה, ומיהו אנן פסקינן (סי' ס' סעי' א') דאהבה רבה סמוכה מיקרי ק"ב.

מסויים בה הכי וכו'. כפי הנראה מפוסקים הראשונים דבגמרא לא גרס "מסיים" כי אם רש"י (ד"ה ר' יוחנן) פירש כן. ועיין בעל המאור (ו): כתב "מסיים" בה, וסיים דהוה שלש ברכות.

עיין חידושי הרשב"א בכאן האריך, ובתוך דבריו כתב דעת כמה גאוני דב' ברכות שלפניה אינם שייכים לקריאת שמע, ומהא דנדה דף נ"א ע"ב [י"ל] אין למדין מכללות יע"ש. מה שהוציאו כן, אפשר מהא דלא אמרו אנשי משמר יוצר אור משמע כן דשלפניה לא שייכים לקריאת שמע. ומה שהקשה מנדה (נא): כל הטעון ברכה לאחריו טעון לפניו, לכאורה קשיא לי דהא תנן ויש שטעון לפניו ולא לאחריו, משמע דלאחריו וודאי טעון לפניו. ומיהו יש לומר "כל" רוב, ו"יש" רוב לפניו כמו מצות, אבל למה דקאמר לבני מערבא [לאותוי מאין] ומסיק ריחני משמע לכאורה רק ריחני, א"כ מאי ויש דבר אחד, הא לאחריו ולא לפניו נמי יש אחד, קריאת שמע. ועיין מה שכתב ר"ת שם בתוס' ד"ה ולבני מערבא, ואי"ה יבואר זה בספר שושנת העמקים. ברמב"ם דפוס פיורדא פ"ח בהל' ברכות ה"ח טעות סופר וכל שטעון לפניו (ובדבר) [ובדפוס] אחר כהוגן.

דף י"א ע"ב
גמרא. יוצר אור ובורא נוגה. עיין ריש פסחים (ב). נגהי ליליא והוא ארמית ואין ראוי לתקן בארמית, ואפשר על דרך סגי נהור עיין שם רש"י. ואור נמי כולל יום ולילה כמו שכתוב שם כוכבי אור, אלא להזכיר בפירוש מידת לילה ביום. ועיין מאיר נתיב הביא בשורש אור רק שורש אחד, יע"ש.

ק"ב. וע"ע באשל אברהם סימן מ"ו סק"ו [והראב"ן וראב"ד לא הביאו דינא דשמואל, והנה לפי מה שכתב רבינו לעיל דף יא. ד"ה משנה דדעת הרשב"א הוא דברכת קריאת שמע אינה ברכת המצות, צ"ע לכאורה קושית הרמב"ן (ב). דאם כן איך יוצאים בברכת התורה על ידי אהבה רבה, וי"ל דסבירא ליה להרשב"א כמו שכתבו המנחת חינוך והגרי"ח הלוי דברכת התורה אינה ברכת המצות אלא ברכת השבת, ואם כן י"ל דהראב"ן והראב"ד ס"ל דברכת התורה הוה ברכת המצות וכדמוכח מקושית הרמב"ן, וס"ל דברכת קר"ש אינה ברכת המצות, ומשום הכי לא הביאו דינא דשמואל. וע"ע מש"כ בזה בס' דבר אברהם ח"א סי' ט"ז סקב"ג].

ק"ט. במשבצות זהב שם פירש רבינו הירושלמי על פי מש"כ שם הב"ח (ד"ה ומ"ש דוקא) והפרי חדש (סוף אות ז') דגם בברכת התורה צריך שילמוד מיד אחר ברכת התורה, אלא דסגי בפרשת התמיד ואע"ג דבזה לא גילה דעתו שרוצה לפטור בברכתו לימודו של כל היום, כיון דברכת התורה נתקן לזה. אבל ברכת אהבה רבה דנתקן לקריאת שמע בעינן שילמוד על אתר כדי שיגלה דעתו דרוצה לפטור ע"י ברכת אהבה רבה לימודו של כל היום, ומנהגו שאומרים מיד אחר ברכת התורה פסוקים דברכת כהנים ומשנה דאלו דברים וכו', הוא משום דגם בברכת התורה בעינן שיגלה דעתו לפטור לימודו של כל היום.

8

(Sefer zikaron Va-yita eshel)

ויטע אשל... (בראשות כא, לב)
אייר עזריה, מהו אשיל, אכולה, שתיה,
לויה וכו' (מדרש תהלים פרשה ק"י)
ע"י אותו אשל, הוקרא שמו של הקב"ה
אלוה לכל העולם וכו'.
(רש"י עה"ת, שם)

ספר זכרון

"ויטע אשל"

לשמם ולזכרם של

מע"כ אישי החסד ומקימי עולה של תורה
ר' אהרן דרייזין ז"ל

ובנו בכורו

ר' שמואל שלמה דרייזין ז"ל

נערך ונסדר בס"ד ע"י

דוד אברהם מנרילבום ואהרן דרייזין

תש"נ

הגאון רבי מנחם מנדל זאקס זצ"ל
ר"מ דישיבת ראדין

הערות בענינים שונים

נתקבל מבנו הרה"ג ר' צבי הירש שליט"א, ותשואות הן הן לו.

7 א) בבחרותי שאלתי את מרן החפץ

חיים זצלה"ה, איך נפטר ברכת התורה
בברכת אהבה רבה, הלא בברכת המצות
צריכין לומר אשר קדשנו במצותיו וצוננו.
ואמר לי, שיוכל להיות, שרק והערב נא
וכן אשר בחר בנו יוצא, אבל צריך לברך
ברכת וציונו, אבל זה חידוש דין שלא מצינו.
רואין אנו מזה שנוסח אשר קדשנו
במצותיו, זה רק מטבע שטבעו חכמים בנוסח
ברכת המצות, אבל העיקר הוא הברכה,
כלומר, לומר ברוך אתה ד' וכו', ויוצאין ג"כ
בנוסח ברכה אחרת, וגם מצינו שברכת אהבת
עולם פוטרת ברכת המצות של ק"ש, לכמה
שיטות, עיי' רבנו יונה על הרי"ף.

ב) לכל השיטות פסקינו, דאין סדר
ברכות מעכבות, אבל לכתחילה לכו"ע צריכין
לאמרם על הסדר, וזה קבלת מלכות שמים
שלמה, עיי' בגמ' ברכות דף ט"ו, וזה מדין
"ק"ש" ומדין "תפילה", וברור דק"ש הנקראת
בזמנה על סדר ברכותי היא המעולה ביותר,
וכן התפילה הסמוכה לה, אך סדר זה אינו
מעכב בדיעבד, היינו שכל אחד מהברכות
ק"ש וכן סדר פרשיות הק"ש, וכן התפילה
של אחריי, יוצאין בהם אפילו שלא הסדר,
וכן אפילו אם אמרם זה בלא זה לכמה שיטות
וכן להלכה, עיי' בשו"ע או"ח ובמ"ב ובגמ'
ר"פ הי' קורא וברא"ש.

ג) והנה על ק"ש ותפילה בצבור יש זמן
קבוע, והנה לגבי תפילה לא פקע שם חפצא

של תפילה אם התפלל לאחר ארבע שעות,
והלואי שיתפלל אדם כל היום, רק החיוב
נפקע ממנו, ורבנן חייבוהו מדין תשלומין
אבל לא פקע מעולם שם תפילה, וכן גבי ק"ש,
רק החיוב נפקע ממנו, אבל אם קראה שלא
בזמנה יש על זה שם ק"ש ולא כקריאת
פרשיות אחרות.

ומטעם זה יש הרבה שיטות, דיש דין
תשלומין גם לק"ש, וכן מורה פשטיות הג'
בריש תפילת השחר עיין בשו"ע או"ח, ומה
דאיתא "כאדם הקורא בתורה" היינו דלא גרע
מזה, דאי לאו הכי, אין לשון כאדם הקורא
בתורה נופל ע"ז, הלא זה קורא בתורה ממש,
ויכול לקרות גם פרשיות אחרות.

ומזה נמי שמעינן, דק"ש בזמנה לית בה
משום מצות תלמוד תורה, דאי לאו הכי לא
צריכין למידק דק"ש בזמנה עדיף מת"ת,
הלא זה פשיטא, דאטו משום דקרא אותה
בזמנה גרע, הלא אית בה תרתין, אלא דק"ש
היא מצוה אחרת, וגדולה היא ממצות ת"ת.
ד) כל דבר שינון שחיובן לאו מדין
תלמוד תורה כמו אמירת פסוקי דזמרה, הלל,
קריאת המגילה, וכדומה, אינו מקיים בזה
מצות תלמוד תורה, דהרי הם כמו תפילה,
אלא שהתורה אמרה שמחויב להגיד בנוסח
הכתוב בתורה, אבל הוא "מהלל", ואם הוא
קורא בתורה אין זה הלל, ואין זה קריאת
המגילה וכדומה, רק מצות מגילה דוהה
תלמוד תורה כדאיתא בגמ' מגילה, וכן ק"ש

ה ב"מ ובתשעה באב שאין ב"מ בתם הראב"ד ומי הוא שלא ירחק ידיו מפני הנקיות או מפני השיבחה ואם יש כלים טפוחים מקנה בהם פניו ועיניו ואם יש לפלוג בעיניו רוחם כדרכו נמים ומנכך כדרכו כשאר הימים עכ"ל. ולמי אומר ראה אני שאין הראב"ד משיג נכח כמנהגו אלא כמסתפק לפי שאין דבריו מוכרחים כמה שכתב מי הוא שלא ירחק ידיו מפני הנקיות שכבר כתב הראב"ש דבסתם ידים יכול לנכך. ומ"ש או מפני השיבחה אין לו טעם דשיבחה פירש"י שהוא רוח רעה השורה על הפה שנקלה גידים שלא נטל שמריה ואם לא יגע בפה אינו נרץ לטול. ופמ"ל על רוח רעה השורה על הידים שמחמתה הוא סכנה ליגע בפה ונחוטם וצנינים. ומ"ש ואם יש לו כלים טפוחים מקנה בהם ידיו ורגליו ועיניו אינו יודע מתי נפקא ליה מהא וכו' על כלים טפוחים ינכך הא ודאי אינו מנכך על כך. ומכאן קשה גם למה שכתב ומי הוא שלא ירחק וכו' שאם מפני הנקיות יעשה כלים טפוחים

כיצד לן בכסותו אינו מברך כשעומד מלביש ערומים. הלך יחף אינו מברך שעשית לי כל צרכי. ביום הכפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה [ז] אינו מברך גטילת ידים ולא המעביר חבלי שינה. אם לא נכנס לבית הכסא אינו מברך אשר יצר את האדם. וכן שאר ברכות אלו: **ב** נהגו העם ברוב ערינו לברך ברכות אלו זו אחר זו בכית הכנסת בין נתחייבו בהן בין לא נתחייבו בהן וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה: **ד** המשכים [ט] לקרוא בתורה קודם שיקרא קריאת שמע בין קרא בתורה [י] שבכתב בין קרא בתורה שבעל פה נוטל ידיו תחלה ומברך שלש ברכות ואחר

א ע"ן בט"ח"ס ס"ו תר"ס: ב ספ"ג עשין י"ח ט"ח"ס ס"ו מ"ו:

ויקנה בהם ידיו ורגליו ולא ינטרך לרחוק. גם מ"ש ואם יש לו לפלוג בעיניו אבל למי שאין לו לפלוג בעיניו מתי איכא למימר. ולכן נראה שלא בא הראב"ד להשיג על רבינו אלא על מה שכתב ביה"כ ובתשעה באב שאין שם רחיצה והלא יש בהם רחיצה אם מפני הנקיות או מפני השיבחה או בכלים טפוחים או אם יש לפלוג בעיניו. וטעם רבינו לומר שאין בהם לויב

לחם משנה

שלא עשאו עבד היינו אשה [היינו עבד] ומלכו זיל טפי ופירש"י (סס מ"ה). זיל מוולול העבד יותר מן האשה. ל"א זיל טפי כלומר הוסף וברך כדי להשלים ע"כ. ורבינו כתב הסדר נראשונה שלא עשאו גוי ואחר כך אשה ואח"כ כך עבד והרי משמע בגמרא שבמקום שלא עשאו בור אמר שלא עשאו עבד ושלא עשאו בור הוי צנרייתא אחר אשה. אבל ראינו צנ"י שכתב שבחלה מנכך עבד ואחר כך אשה מפני שהעבד מוולול יותר

כני אדם רחיצה שהיא טעונה נכבה: והר"ן כתב שפרק בתרא דיומא שאין נראה לו דברי רבינו אלא בין בתשעה באב בין ביה"כ נוטל כדרכו ידיו וכל רחיצה דמזוה מותרת ונטילת ידים דתפלה מזוה היא וכיון דלהקביל פני רבו עובר נמים כ"ש להקביל פני שכניה ומה שהיו עושין מטפחה גבוהה לא לנקות הידים אלא להעבירה על פניו ולהצטנן ולהעביר מעיניו לפלוג וחבלי שינה. ורבינו סובר דאינו רותך וכמבואר בדבריו פ"ג דהלכות שנימת עשור וההיא דהולך להקביל פני רבו לא מנרעט דשאני התם דל"א להקביל פניו אם לא יעבור נמים כיון שהוא מעבר הנהר אצל הכא אפשר להקביל פני שכניה בשיקנת ידיו בכל מיני דמנקה:

ב נהגו העם וכו' אין ראוי לעשות כן וכו'. כלומר שתי טעמות עושין אחד שמנכין אותם אחר זמן עשייתם ועוד שמנכין אותם בין נתחייבו בין לא נתחייבו ואין ראוי לעשות כן לנכך אותם אחר זמן עשייתם וכן אין לנכך נכבה אלא כן נתחייב בה:

י - יא המשכים לקרות בתורה וכו'. בסוף פ"ק דנרכות (דף י"א:) אפילו אמרו לאיך אסורא לא נרין נכבה למשנה ולגמרא ולמדורש וכתב הר"ף בשם רבינו האי דהלכתא כרז דאמר אפילו למדרש נמי נרין לנכך: ומברך ג' ברכות ואלו הן וכו'. שם נחלקו מה מנכך ומסקנא אמר רב פפא נימנינהו לכולהו והם שלש ברכות אלו שכתב רבינו.

כדאמרו בגמרא וא"כ מתחילין מן היותר פחות קודם ומחלה קאמר עכו"ם שהוא פחות מכולם ואח"כ עבד שהוא מוולול טפי ואח"כ אשה וכן בדון שמחלה ינכך שלא עשאו עכו"ם ואח"כ ינכך עבד שאפילו עבד שהוא טוב ממנו לא עשאו. ורבינו ז"ל נראה שלא הקפיד בזה ואלוהי שהוא מפרש כפירוש אחר של רש"י ז"ל ואם כן כיון דעבד ואשה שוים נקט אשה תחלה כמו שאמרו צנרייתא:

הנהגות מיימוניות

לן במדבר דליכא תרגול לא לאחדים ולא לו א"נ לאפוקי חרש וכן סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו ולשון התלמוד להדיא כרבינו המחבר ע"כ: [ח] ההיא פליגא על כל רבותינו כמבואר במקומו בהלכות י"ב ע"ש ע"כ: [ט] אבל אם קרא ק"ש כבר נפטר באהבה רבה כדאיתא התם וכן פסקו התוספות ואפילו שהה הרבה בין ק"ש לתורה ועסק בעסקים אחרים ביניהם דלא קי"ל כירושלמי דאמר והוא ששנה על אתר (פירוש לאלתר) א"נ אפילו לדברי הירושלמי לא קאמר הירושלמי אלא לנפטר באהבה רבה אבל לדין שאנו מברכים הג' ברכות ג"כ מודה דלא בעינן ששנה על אתר וכן כתב רבינו שמחה. ועוד כתב ששינה

מגדל עז

דומה לדמרינן סוף יומא היו ידיו מלוכלכות נטיט ונלואה רותך כדרכו ואינו מוסיף והיה דרכו יהודה צ"ר אלעזר מוקמינן לה להקרי בצבד מ"מ אוסרין אנו צנחלה הפנים אם יש שם לפלוג ואפי' לנלך די נמפה שרויה וקרוי אנו לומר כי משום שיבחה אין מוסיפין ביום הכפורים כיון שאין בו סגן והוא צבול גם כל טעמות צבולות ומה שאמר לרחוק אשה ידה אחת נמים ליתן פה לחתיק משום צח מלך היא ולמי שהוא אוכל סגל מיעוק נכנס בו יצר הרע מנפין אמו מדמתיב לפתח טחלה רותך ולא נכנס בו יצר הטוב עד שיחייב צמלות נדחיתא פסק חלק אצל לא למי שצא לכלל מצות ולא למי שמחממה יש לו סוד נכבר והוא רחוק לעולם ומבשר ודברי ר"מ ז"ל נחברו בזה ויש לו רעים גדולים ובעלי מעשים צדין: י"ג המשכים לקרות ב"ו ע"י כפי המנהג. פ"ק דברכות (דף י"א י"ב):

אכון במאור

אהבה. הלכות תפלה פ"ז

ומ"ש ואה"כ קורא מעט מד"ת הוא כדי שלא להפסיק בין הזכרה ובין הדבר שמצדק עליו: יב ושבתו הכמים וכו'. שנת פרק כל כהני (דף קי"ח): א"ר יוסי יהא חלקי מנומרי הלל בכל יום ופריש בגמרא דהיינו פסוקי הזמרה ומפרש רבינו דהיינו מההלה לדוד עד סוף הספר: ותקנו ברכה וכו'. כהנ הרי"ף ז"ל פרק אין עומדין ותקנו רבנן למימר זכרה מקמייהו וזכרה מנחרייהו ומא' ניהו ברוך שאמר ושחנה הילכך מיבעי לי לאניש דלא לאשתעווי ממי ממחיל בזרוך שאמר עד דמסיים י"ח עכ"ל:

כך קורא [כ] ואלו הן. אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה. [ל] והערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפניו ובפיפיות עמך כל בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה יי המלמד תורה לעמו ישראל. ברוך אתה יי

יד חייב אדם לברך וכו'. כהנ הרי"ף נספוק זכרות גרסינן בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג): תניא היה ר"מ אומר חייב אדם לברך מאה זכרות בכל יום א"ר חייא בר אביוא בשמות וי"ע דלא נפישו זכרות ממלו לכו בצאצאינו ומגדי פירוש גמתי בשמים ומגדים. וזכרושלמי סוף זכרות חני נשס ר"מ אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצוות בכל יום קורא שמע ומצדק לפניו ולאחריו אוכל פתו ומצדק לפניו ולאחריו ומתפלל ג"פ י"ח וחוזר ועושה שאר מצוות ומצדק עליהם:

אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי [מ] נתן התורה: י"א בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא מעט מדברי תורה. ונהגו העם לקרוא ברכת כהנים. "ויש מקומות שקורין צו את בני ישראל ויש מקומות שקורין שתיין וקורין פרקים או הלכות מן המשנה ומן הבריייתות: י"ב ושבתו הכמים למי שקורא [נ] וזמירות מספר תהלים בכל יום ויום מתהלה לדוד עד סוף [ס] הספר. וכבר נהגו לקרות פסוקים לפנייהם ולאחריהם ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם [ע] והוא ישתבח. ואחר כך מברך על קריאת שמע וקורא קריאת שמע: י"ג יש מקומות שנהגו בהן לקרות בכל יום אחר שמברכין ישתבח שירת הים ואחר כך מברכין על שמע. ויש מקומות שקורין שירת האזינו. ויש יחידים שקורין שתי השירות הכל לפי המנהג: י"ד יחייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה ומה הן מאה ברכות אלו כ"ג ברכות שמנינו בפרק זה. ושבע ברכות של קריאת שמע של שחרית וערבית לפניו ולאחריה. וכשמתעטף בציצית מברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להחטטף בציצית. וכשלושב תפילין מברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. ושלש תפלות שבכל תפלה מהן שמנה עשרה ברכות הרי שמונים ושש ברכות. וכשהוא אוכל שתי סעודות של יום והלילה מברך ארבע עשרה ברכות. שבע בכל סעודה. אחת כשיטול ידיו תחלה. ועל המזון אחת בתחלה ושלש בסוף ועל היין לפניו ולאחריו הרי שבע ברכות הרי מאה ברכות בין הכל: י"ז בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורוסין בתפלה והוסיפו הטוב והמטיב בברכת המזון נמצאו חמש ברכות יתירות. כשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות. וכן אם לא נתחייב בשאר הימים בכל

א טא"ח סי' מ"ז: ב טא"ח סי' מ"ז וי"א: ג טו"ח סי' מ"ז סמ"ג עינין כ"ז י"ט:

להם משנה

י המושבים לקרוא בתורה וכו'. הערב נא ה' אלהינו וכו'. אשר בחר בנו מכל העמים וכו'. רבינו אומר הערב בלא וי"ו והם שלש זכרות ודלא כר"מ שכתב שהכל זכרה אחת וגרסי' והערב כו"ו והם ז' זכרות. ורבינו לא היה גורס בגמרא ומסיים וכו' אלא גורס הכי וכו' אמר הכי ובגירסת ההלכות היה מסיים משמע דהכל זכרה אחת: *נדפס במ"ע אצל נכ"מ נדפס עם ר"ו ואולי תקנו הלשון משום שגמלו זכרות שכתבו בשם המוספות שיש לקרות והערב כו"ו והכל זכרה אחת הוא.

הנהגות מיימוניות

[כ] וכתב ר"י בתשובה לה"ר אשר מלוגיל שמצא בפסקי ה"ר שמעון תלמידו של רש"י שרש"י כשהיה משכים לקרות בתורה היה מברך וכשהיה בא לבית הכנסת ואומר ברכות חוזר ומברך ומדמהו לקוראן בתורה שמברכים אע"פ שבירכו כבר ול"נ לר"י דלא דמי להא דהתם ברכות נתקנו לכך לקורא בתורה ואפילו אם בירך מיד לעסוק בתורה ולא הפסיק כלום כמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים להפטרם וק"ל ע"כ: [ל] התוספות כתבו שיש לקרות והערב כו"ו דהכל ברכה אחת היא: [מ] אבל רש"י פירש שם שחותם המלמד תורה לעמו ישראל אבל החותם בא"י למדני חוקין טעות הוא בידו שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד ע"כ: [נ] פרק כל כתבי א"ר יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום אינו והא אמר מר כו' עד כי קאמינא בפסוקי דזמרה וכתב בערוך בערך תפלה דהכי אמר רב משה גאון מאן דעאל לבי כנישהא ואשכח דגמרו

מגדל עוז

יד-יו חייב אדם לברך מאה ברכות כו' עד למעשיו. הכל נמשכת מנחות פרק התכלת (דף מ"ג):

קריאת מלך

ה"י. והערב. בדפדפי הערב ובסוף הברכה מסיים כאן נתן התורה וע"ז קאי הג"מ אות מ' (וד"ש): ה"א. ואה"כ קורא מעט מד"ת. ירושלמי ברכות פ"א ה"ה והוא ששנה על אהרן שקורין צו את בני ישראל. וזכר רבינו רמב"ם הל"ו ע' אהרן רבינו רמב"ם י"ז ע"ז וירושלמי י"ז ע"ז וירושלמי י"ז ע"ז

נענשים כ"כ אם לא היה זה מצד שאינה חשובה בעיניהם ללמוד לשמה. ואולי סובר הר' יונה כדמשמע מרמב"ם פ"ג מת"ת ה"ה ובפ"י מתשובה ה"ה שלא גריס ובמצות ומשמע בפ"ג מת"ת שהוא דוקא. והא על מה שתלמוד תורה גדול ממצות מסיק לפיכך יעסוק גם שלא לשמה עיי"ש. ואף שקשה טובא דעצם הראיה מקרבנות דבלק הוא רק ממצות וגם בפסחים דף ג' ובערכין דף ט"ז ובסוטה דף כ"ב איירי במצות, ואולי גריס בתורה ובמדות שהרגילות במדות מביא לידי לשמה, ויהיה ניחא הא דערכין דאיירי בעונה ובסוטה נוקים פרוש מיראה ג"כ במדות וכן נדחוק בפסחים, ועדיין לא מתורץ הא דבלק וצ"ע. עכ"פ כיון שהרמב"ם סובר כן אפשר גם הר' יונה סובר כן לכן אין לברך על מצוה שלא לשמה, וממילא אף על תורה שלא לשמה אף שלכ"ע צריך ללמד מימ' לענין ברכה לא עדיפא משאר מצות דנימא דהמעלה בת"ת היא רק מצד שמביא לידי מעשה שעל ענין זה לא מתחייבין בברכה. ורש"י פליג על הר' יונה או משום דגריס שיעסוק גם במצות שלא לשמה וממילא צריך לברך גם כשעושה המצוה שלא לשמה וא"כ אף שלמדו שלא לשמה נמי היה להו לברך, או אף אם לא יגרוס ובמצות כהרמב"ם וא"כ יודה שא"צ לברך בעושה שלא לשמה מ"מ בת"ת שעדיפא משאר מצות סובר שצריך לברך משום שיסבור שמעלת ת"ת הוא גם בעצם. ולפרש שזולזלו בהברכה אף שהיו חייבין גם לדידהו נראה לרש"י דוחק, או שסובר שגם על שלא לשמה כזה שידוע להקב"ה שלא יבואו לידי לשמה הוא ג"כ מצוה ויש ע"ז אדרבה שכן לכן מפרש כפ"י א' והכריע הר"ן כפ"י הר' יונה ולא כפרש"י. ולמה שתזינן בפסחים ובהוריות דף י' שרש"י גורס במצות מה שפליג על הר' יונה הוא מטעם א' שבכל המצות יש לו לברך אף שהוא שלא לשמה וכ"כ בת"ת כטעם א' שלא גרע מכל המצות, אך כ"ש ליכא לרש"י קידושין דף מ' שמשמע שהעדיפות הוא רק מחמת ששניהם בידו שמביא גם לידי מעשה. ונמצא שיש מחלוקת לדינא באחד שעושה מצוה שלא לשמה לרש"י ורוב המפרשים יש לו לברך ולהרמב"ם אין לו לברך, והוא חדוש גדול לדינא.

ידידה.

משה פיינשטיין

סימן כא

בברכת אהבה רבה לענין לצאת ידי ברכת התורה

עש"ק אהו"ק תש"ד.

מע"כ ידידי תלמידי הרה"ג מהר"ר ברוך גרינפעלד שליט"א.

מה שהקשה כתר"ה איך יוצאין באהבה רבה ידי ברכת התורה וא הוא רק לשון בקשה ורש"י ותוס' ברכות דף י"א כתבו שלא גרסינן למדני חקיך שאין זה ברכה והודאה על שעבר אלא לשון בקשה, הנכון לע"ד שהוא רק לענין חתימה דאין שייך לחתום בתפלה ובקשה שלבקש צריך באמצע הברכה, והחתימה היא, או להודאה על זה שמקיים אמתו שיעשה בקשתנו ותקנו להודות ע"ז עוד מתחלה קודם שנעשה, והטעם משום דבידו לעשות בקשתנו שלכן ודאי יעשה כשנוכח, או לטעם על בקשתנו בהברכה משום שבידו היא כי הוא חונן הדעת והוא הרוצה בתשובה יכדומה, ולכן לא שייך שגם בהחתימה יהיה בלשון בקשה דא"כ במה נחלק מהברכה גופה. אבל לצאת ידי חיוב ברכה שצריך לקיים מצוה שייך לצאת אף בלשון תפלה ובקשה שממילא הוא כאמר בהברכתו שנתן לנו התורה דא"כ על מה מתפלל שיתן בלבו ללמוד וללמד, ואף שלא אמר שצונו ללמוד נמי סגי להברכה לצאת, דהא למיד דמברך רק אשר בחר בנו יוצא בה אף שלא נאמר שם שצונו ללמוד, וגם לדינא עיין בהשגות הראב"ד ז"ל על בעה"מ שהיה יוצא לכ"ע באשר בחר שהיא מעולה שבברכות, אך שמ"מ תקנו לברך גם לעסוק והערב נא מצד התפלה שבה, וכונתו נראה דבאשר בחר יוצא הכל ולא היה צריך לברך שוב לעסוק והערב, אבל בלעסוק והערב לא יצא לגמרי, שמצד התיבות הלמוד חייבו ברכה זו דאשר בחר שהיא מעולה, ולכן בשביל התפלה שלא יכשל שאנו צריכין לזה לא רצו להניחה ולא חשו שימצא שלעסוק והערב תחיה ברכה שאינה צריכה, כיון שהיא הקודמת שאו אינה עדיין לבטלה, וכיון שלא יצא בה ידי אשר בחר שהיא מעולה, צריך לברך גם אשר בחר, וניחא הלשון אין אנו רוצים שכתב הראב"ד, ואף שיש לפרש שכונתו שתקנו בשביל זה מחדש, אבל מסתבר כפ"י הראשון דיהיה ניחא מה שאשר בחר היא האחרונה דאם היה מברך תחלה לא היה יכול לברך לעסוק והערב.

וכה"ג מצינו לענין ברכת מתיר אסורים כפופים שלכתחלה מברך תרווייהו מתחלה אסורים ואח"כ זוקף כפופים אף שאם קדם זוקף כפופים א"צ לברך מתיר אסורים כד בס"י מ"ז סע"י ה', ומ"מ לא נחשב כברכה? צריכה כיון שברכה מתחלה שאו לא היתה לו וכ"כ הכא אף שנימא שאם מתחלה בירך אשר אינו צריך לברך לעסוק והערב מ"מ ניחא שמברך מתחלה לעסוק והערב, וצ"ע לדינא.

עכ"פ חיינן שאין לשון וצונו עיקר ג ולכן יכול לצאת גם בלשון בקשה שבאהבה וכונת רש"י ותוס' הוא רק על החתימה.

ועוד יש לפרש דאף אם נימא כפשוטו שברש"י ותוס' שבלשון בקשה אינו לשון גם בכל ברכה, מ"מ בברכת התורה שהוא מדא אינו מצד שצריך לברך על המצוה דהא מדא ליכא חיוב לברך על המצוה ולכן אף על אינו מצד המצוה, אלא שחייבה לברך על התורה, ולכן אפשר שזה יוצא גם בתפלה שממילא הוא כמברך על נתינת התורה, ולפ"י מקום לומר דלשון וצונו הוא עיקר בברכ המצוה שתקנו דבגן ומצד זה צריך לברך לעסוק, דלא גרעה מצות תלמוד התורה משאר וברכת אשר בחר היא הברכה דצריך מדא וא"כ לא היה לו לצאת באשר בחר לבד ה בברכת לעסוק והערב היה לו לצאת גם הדא משום דממילא הוא כבירך על נתינת התורה ו ר' יהודה אמר שמואל ור' יוחנן, אך אולי שהוא מדאורייתא או משום שאשר בחר היא שבברכות תקנו שיברך גם אשר בחר, אבל בחר לא יצא חיוב ברכה שמדרבנן מחמת אמר וצונו, ובספק שאין צריך לברך אלא בחר לבד הוא משום שספק דרבנן לקולא חיוב דאורייתא שהוא לתומרא יוצא באשר אך יקשה קצת לפ"ז דא"כ היה לו לברך והערב שיוצא תרווייהו ואף שלא יצא מה גם אשר בחר הוא רק מדרבנן שספק לקול יקשה איך יוצא באהבה רבה, ולכן צריך דאין וצונו עיקר בהברכה ולכן יוצא באהב כדלעיל אך לכתחלה תקנו שניהם, אך אפשר דכיון שאיכא כאן ברכה מדאורייתא לא תקנו מדרבנן שצריך וצונו אלא לכתחלה ולכן באהבה רבה, וגם בספק עדיף לומר המעולה ו כיון שבדיעבד יוצא בה אבל מסתבר כדל

וכיון שאהבה רבה הוא בלשון תפלו גם כדבר בפני עצמו שהרי שייך להתפלו

אמר תיבת חלק א

את ידי

ברוך

רבה ידי
שה ורשי
מדני חקיך
טון בקשה
אין שייך
ע הברכה
ים אנחנו
מתחלה
בקשתנו
בקשתנו
הן הדעת
שייך שגם
בה נחלק
ה שצריך
ה ובקשה
ה התורה
ה וללמד
ה להברכה
בנו יוצא
ם לדינא
יה יוצא
ך שמ"מ
ה התפלה
כל ולא
בלעסוק
הד חייבו
ן בשביל
לא רצו
ב תהיה
ת שאו
די אשר
ר בחר
ל"ד. ואף
יש, אבל
שר בחר
זה יכול

וכה"ג מצינו לענין ברכת מתיר אסורים וזוקף כפופים שלכתחלה מברך תרווייהו מתחלה מתיר אסורים ואח"כ זוקף כפופים אף שאם קדם וברך זוקף כפופים א"צ לברך מתיר אסורים כדאיתא בסו' מ"ו סעי' ה', ומ"מ לא נחשב כברכה שאינה צריכה כיון שברכה מתחלה שאנו לא היתה לבטלה. וכ"כ הכא אף שנימא שאם מתחלה בירך אשר בחר אינו צריך לברך לעסוק והערב מ"מ נוחא מה שמברך מתחלה לעסוק והערב, וצ"ע לדינא.

עכ"פ חוינו שאין לשון וצונו עיקר בברכה ולכן יכול לצאת גם בלשון בקשה שבאהבה רבה וכזונת רש"י ותוס' הוא רק על החתימה.

ועוד יש לפרש דאף אם נימא כפשטות הלשון שברש"י ותוס' שבלשון בקשה אינו לשון ברכה גם בכל ברכה, מ"מ בברכת התורה שהוא מדאורייתא אינו מצד שצריך לברך על המצוה הוא מדאורייתא ליכא חיוב לברך על המצוה ולכן אף על התורה אינו מצד המצוה. אלא שחייבה לברך על נתינת התורה, ולכן אפשר שזה יוצא גם בתפלה משום שממילא הוא כמברך על נתינת התורה, ולפ"ז היה מקום לומר דלשון וצונו הוא עיקר בברכה על המצוה שתקנו רבנן ומצד זה צריך לברך וצונו לעסוק, דלא גרעה מצות תלמוד התורה משאר מצות, וברכת אשר בחר היא הברכה דצריך מדאורייתא, וא"כ לא היה לו לצאת באשר בחר לבד ואדרבה בברכת לעסוק והערב היה לו לצאת גם הדאורייתא משום דממילא הוא כבירך על נתינת התורה וכדברי ר' יהודה אמר שמואל ור' יוחנן, אך אולי להיכר שהוא מדאורייתא או משום שאשר בחר היא מעולה שבברכות תקנו שיברך גם אשר בחר, אבל באשר בחר לא יצא חיוב ברכה שמדרבנן מהמת שלא אמר וצונו, ובספק שאין צריך לברך אלא אשר בחר לבד הוא משום שספק דרבנן לקולא ומצד חיוב הדאורייתא שהוא לחומרא יוצא באשר בחר, אך יקשה קצת לפ"ז דא"כ היה לו לברך לעסוק והערב שיוצא תרווייהו ואף שלא יצא מה שתקנו גם אשר בחר הוא רק מדרבנן שספק לקולא, וגם יקשה איך יוצא באהבה רבה, ולכן צריך לומר דאין וצונו עיקר בהברכה ולכן יוצא באהבה רבה כדלעיל אך לכתחלה תקנו שניהם, אך אפשר לדחוק דכיון שאיכא כאן ברכה מדאורייתא לא תקנו הברכה מדרבנן שצריך וצונו אלא לכתחלה ולכן יוצא באהבה רבה, וגם בספק עדיף לומר המעילה בברכות כיון שבדיעבד יוצא בה אבל מסתבר כדלעיל.

וכיון שאהבה רבה הוא בלשון תפלה, הוא גם כדבר בפני עצמו שהרי שייך להתפלל עתה

שיתן בלבו להבין גם מה שילמוד לאחר הרבה זמן, ולכן ל"ד לברכת התורה שאין שייך בפ"ע אלא על הלמוד שאח"כ לכן היא ברכה בהכרח על הלמוד אך שדנין מצד הפסק בין הברכה למעשה המצוה שבוה נתנו טעם שבתורה ליכא חסרון בהפסק לבטל הברכה, אבל אהבה רבה ששייך גם בפ"ע לא קאי כלל על הלמוד דאח"כ אם הפסיק ולא שנה על אחר, ורק בשנה על אחר שקאי ודאי גם על הלמוד יוצא, ובק"ש פליגי הראשונים אם ממילא הוא כשנה על אחר.

וטעמך שבאהבה רבה כשלא למד על אחר לא נמשך הברכה על הלמוד משום דרק אם היה זה ברכה לבטלה נמשך הברכה אף על מה שילמוד אחר הפסק ולא באהבה רבה דלא יהיה לבטלה אף אם לא יתמשך על הלמוד, הוא דחוק דלא מתורץ להסוברים דגם ק"ש הוא על אחר והוי דין הירושלמי שלא יצא הוא בלא קרא גם ק"ש א"כ הא יהיה לבטלה גם אהבה רבה באם לא יהיה על הלמוד, וממילא יתמשך לדידך על הלמוד שאחר זמן, אך יש לתרץ כטעמך להסוברים דק"ש לא הוי על אחר ואיירי הירושלמי בקרא ק"ש אבל א"כ הוא תירוץ דחוק.

ידיך ורבה.

משה פיינשטיין

L

סימן כב

בהכרות הדפים להודיע להמתפללים שאין יודעין המקום

תענית י"ז בתמוז תשט"ו.
מע"כ ידידי הנכבד מהר"ר יצחק לוי שליט"א.
בדבר להודיע להמתפללים הצריכין לזה באיזה דף נכתב התפלה משום שאין יודעין בעצמם, יש להחשיב זה צורך התפלה כהא דהכרות השמש יעלה ויבא כדו להזכיר שלא ישכחו לומר יעלה ויבא בתפלה, ואף לדבר שאינו עכוב לחזור התפלה כשלא יאמרו, כהא דעל הנסים נמי כתב המג"א בסו' רל"ו סק"א שנוהגין להכריז משום דעכ"פ הוא צורך תפלה כדאיתא במ"ב שם סק"ו, לכן אף הודעת הדף אף שיש דברים שאינם עכוב בתפלה נמי עכ"פ הם צורך תפלה, אבל הא לא התירו שם

14

Soloveitchik, Joseph Dov

שעורים לזכר אבא מרי ז"ל

מרו ר' משה הלוי סולוביצי'ק

מאת בנו ותלמידו

יוסף דב הלוי

ירושלים ת"ו

תשמ"ה

חזק >

בענין ברכות התורה

א.

76 בשלהי דיונו בהלכות ברכות השחר, כתב הרמב"ם (פ"ז הל' תפלה ה"י) —
 י"א): „המשכים לקרוא בתורה קודם שיקרא קריאת שמע בין קרא בתורה
 שבכתב בין קרא בתורה שבעל פה נוטל ידיו תחלה ומברך שלש ברכות ואח"כ
 קורא ואלו הן אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה והערב נא ה' אֵלֵינו
 את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך כל בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי
 עמך יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ברוך
 אתה ה' אֵלֵינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך
 אתה ה' נותן התורה. בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא
 מעט מדברי תורה". לכאורה הרמב"ם כופל דבריו. הלא כבר בתחילה כתב, כי
 המשכים לקרוא בתורה חייב לברך שלש ברכות, ואם כן, למה חזר ואמר כי חייב
 אדם לברך שלש ברכות אלו, אחרי שכבר נטע מסמרים להלכה, כי אין לימוד בלי
 אמירת שלש ברכות ?

אמנם ההסבר ברור. הרמב"ם קבע שתי הלכות נפרדות ביחס לברכות התורה :
 א) כי אסור ללמוד תורה בלי ברכה (או שלש ברכות) ; ב) כי חובה מיוחדת
 מוטלת על האדם לברך ברכות אלו, וגם אם, למשל, עוסק בפרקמטיא או בצרכי
 ציבור ואינו יכול להיפנות ללמוד או לקרוא בתורה שבכתב או שבעל פה מכל
 מקום מחוייב הוא לברך שלש ברכות אלו. ברכות התורה מובדלות, אם כן, מכל
 ברכות המצוה. בכל מקום אנו אומרים, כי במקום שאין מצוה אין חובה ליזום
 ברכה ואין ביד מי שלא בידך שום איסור. ברם כאן אנו תובעים מכל אדם, בין
 אם רוצה ללמוד ובין אם אין בידו לעסוק בתורה ביום זה, לברך ברכות התורה.
 ההלכה הראשונה קבעה את העיקר הראשון, כי קריאת תורה מחייבת בברכה
 ואסור לקרוא בתורה בלי ברכה. ההלכה השנייה דנה בעיקר שני, כי מוטלת על
 כל אחד ואחד חובה לברך ברכות התורה בכל יום, כמו שמחוייב לברך בכל יום
 ג' ברכות — שלא עשני גוי, עבד, ואשה.

ונראה עוד יותר כי כל אחת מן ההלכות עוסקת בחלות ודין שונה. הדין
 הראשון שאסור ללמוד תורה בלי ברכה, מקביל, בחלותו ובמהותו, לאותו האיסור
 הרובץ על הנאה מן העולם בלי ברכה ועל עשיית מצוות נטולות ברכה. ביסודו
 נאמרה הלכה של מתיר, מעין דין ברכה כפדיון שנשנה בריש כיצד מברכין לגבי

ברכות הנהנין. והרי לפי שיטת הרמב"ם גם מצוות זקוקות להיתר ברכה, ועשייתן ללא ברכה נכללת באיסור הנהנה מן העולם בלי ברכה, כמבואר בדבריו בפ"א מהל' ברכות ה"ב: „ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנה וכו' וכל הנהנה בלא ברכה מעל וכו' וכשם שמברכין על ההנייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה". אם למד קודם שיברך הרי הוא נהנה מתורתו של הקב"ה („כי אם בתורת ה' חפצו") בלי נטילת רשות והיתר של ברכה, ומעל. ואמנם הברכה הראשונה, בתבניתה ובדמותה, זהה עם ברכות המצוה; מטבעה הוא אשר קדשנו במצוותיו. הדין השני, „בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו", מושרש בחלות אחרת לגמרי, במצות תלמוד תורה. במסגרתה, ישנו קיום מיוחד וחובה מסויימת המוטלת על כל אחד ואחד לקרוא בתורה שבכתב או בעל פה ולברך את השם הנכבד והגורא שנתן לנו את תורתו. כל אחד ואחד מישראל חייב לתלמוד אחר שיברך ברכות התורה. אין עיקר הקיום יוצא לפועל על ידי אמירת הברכה כי אם על ידי לימוד. חדא קיומא הוא: תלמוד תורה בברכותיה; והרי צירפם הרמב"ם בפירושו: „בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא מעט מדברי תורה". נקודת הכובד של חיוב זה היא הקריאה בדברי תורה — קריאה שטעונה ליווי ברכות. נמצא, כי הקריאה מיד לאחר הברכות אינה מתורת דין כללי, כי יש לברך עובר לעשיית המצוות ואין להפסיק בין הברכה לקיום המצוה — וכמו שאנו מסיקים מדברי בעלי התוספות והרבה ראשונים שביססו את דבריהם על הירושלמי, „והוא ששנה על אתר" — אלא משום שגופו של החיוב אינו מרוכז בברכה, כי אם בתלמוד תורה ע"י ברכה: בכל יום חייב אדם ללמוד בליווי ברכה.

וגראה שניתן לעמוד על שגיות זו אף מתוך הסוגיות. דהנה בפרק קמא מצוטט דין השכים לשנות בשם רב יהודה אמר רב שמואל ואלו להלן במי שמתו (כא, א) גרסינן, „אמר רב יהודה אמר רב וכו' מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לא לקינו". וגראה כי שתי הסוגיות עוסקות בשני יסודות. להלן מדובר בקיום צירוף תלמוד תורה עם ברכותיה, ואותו אנו מדייקים מן הכתוב, „כי שם ה' אקרא הבו גדל לא לקינו". וגראה כי לדעת הרמב"ם: שפסק שברה"ת הינה דבר תורה, כפשטות לשון הסוגיא, חובה זו אינה מצומצמת רק בנוגע לאמירת הברכות. מקיפה היא גם את הקריאה דחדא קיומא לה ולברכת התורה. אמנם דינו של רב יהודה אמר שמואל בא להדש הלכה אחרת — והיא, שאסור ללמוד תורה בלי ברכה. לפיכך ניסח שמואל הלכה זו במטבע מיוחד,

1 עיין ירושלמי ברכות, פ"א ה"ה ובראשונים על הסוגיא בבבלי, ברכות יא, ב.

2 עיין בסוף „ספר המצות להרמב"ם", ברשימת מצות עשה אשר שכחן הרמב"ם לדעת הרמב"ם, מצוה ט"ו.

„אם השכים לשנות לברך ברכות התורה ליהנות מן העולם פשוט שהאיסור אין שמתו רצתה הגמרה: יעויין שם שר' יוחנן שחידוש זה אינו מן הלימוד; ועל כרחי שם, מסתבר שמדוב זו באיסור קריאה המתחייב, לדעת כנ חובת שילוב ו „מנין לברכת התורה ודאי תקפה לגבי קריאת היום — ה הכתוב בנחמיה (ח, היה וכו' ויברך עמך ויקדו וישתחוו לה' לקב"ה בשעה שקו לא לקינו". והנה יו דברים לגביהם קבני בר אבא אמר ר' יו לא יהא פחות מעי וחזרת הש"ץ דיש כדבר שבקדושה כי לקריאה גרידא אלא ברכו של שמע, וכי כי תקנת קה"ת בצ קידוש שמו עם ליב חובתם על ידי שמי והן את דברי הקדו ברבים.

בפרשה בנחמ

ישועת דוד

חדושים וביאורים בענינים שונים בגמ' רמב"ם ושו"ע

מאת
יהושע דוד פוברסקי

הוצאה שניה

בני־ברק

תשד"מ

הכתבת
הרב דוד פוברסקי ישיבת פוניבז
בני־ברק

ישועת דוד

סימן א'

בדין ברכת התורה

74

לברך בכל יום, אבל הא אף בשביל המלואה דלימוד התורה נמי הוי עליו חיוב ברכה כמו בכל ברכת המלות או דהוי עליו חיוב לברך על התורה שנתן לנו כמו ברכת הכהנין דהוי נמי חיוב כשרואה ללמוד, ובשביל זה לריך ללמוד קלת אחר ברכת התורה כדי שיפטור כל היום מלברך ברכת התורה משום חיוב הצרכה מחמת הלימוד, אבל בשביל עלם חיוב ברכת תורה דכל יום חיוב לברך אף בלאינו לומד עכשיו כיון דהוי חיוב לברך אף בלאינו לומד עכשיו כיון דהוי חיוב ברכת התורה כשאר ברכות דכל יום.

וכן נראה זה מהא דהרשב"א ברכות (דף י"א) ד"ה השכים לשנות הביא שם ובשם רש"י ז"ל אמרו תלמידיו כשהיה משכים לקרות היה מברך לקרות בתורה וכשהוא הולך לציט הכנסת חזר ומברך כמו אוחן הימים שלא השכים לקרות וזאת טעם לדבריו כמו שהקורא בתורה מברך ברכת התורה ולא חשיבא ברכה לבעלה אע"ג שכבר בירך קודם צפרשת קרבונו ואיזכרו מקומן ורצי ישמעאל והוא הדין דהכא לא חשיבא ברכה לבעלה וכו' וכו', וכן בתוספות ר' יהודה החסיד על ברכות הביא דרש"י כשהיה משכים צבוקר ללמוד וזיך ברכת התורה וכשהלך אח"כ לציט הכנסת ואומר ברכות ופסוקי דזמרה חזר ומברך ברכת התורה כמו צאוחן הימים שלא היה משכים ללמוד, וכן בהגהות מיימוניות כאן הביא זה מרש"י, והרי בזה שכבר בירך צבוקר ברכת התורה הרי אין עליו עוד חיוב לברך ברכת התורה כשרואה ללמוד כל היום ונפטור צברכתו על כל היום אף במפסיק ביניהם, וא"כ הרי כשחזר אח"כ ומברך ברכת התורה כמו שאר ברכות, הא הצרכות אלו לא הוי כלל בשביל לימוד כיון שכבר נפטור מלברך בשביל לימוד תורה, ואף אם לומד או קורא תורה נמי לא הוי זה בשביל ברכות אלו דחזר ומברך, וא"כ אין נפ"מ אם לומד או לא אחר ברכות אלו שחזר ומברך ומוכרח ברש"י דהוי חיוב ברכת התורה ביחד עם שאר ברכות דכל יום, ואף אם לא ילמוד עוד נמי חיוב לברך ברכות אלו בכל יום, ולפי משמעות דברי הרמב"ם משמע דסובר נמי דהוי עליו חיוב ברכת התורה בכל יום אף אם לא ילמוד, ואך בזה שכתבו מרש"י דאף אם בירך ברכת התורה צבוקר אפי"ה חזר ומברך אח"כ עם כל ברכות השחר לא מלינו זה ברמב"ם, אבל עלם הדין דברכת התורה חיוב לברך כל יום משמע אף ברמב"ם כן.

כתב הרמב"ם צפ"ו מהלי חפלה ה"י המשכים לקרוא בתורה קודם שיקרא קריאת שמע וכו' נועל ידיו תחלה ומברך שלש ברכות ואח"כ קורא ואלו הן אשר קדשנו במלותיו ולונו על דברי תורה וכו', והיינו דאם כבר קרא ק"ש אז נפטור באהבה רבה וא"ל לברך ברכת התורה כדאיתא בצרכות (דף י"א), ונ"ע בזה שכתב הרמב"ם אח"כ בכל יום חיוב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא מעט מדברי תורה, וכחך הכ"מ כדי שלא להפסיק בין הצרכה ובין הדבר שמברך עליו, ומשו"ה אח"כ קורא מעט מדברי תורה, ולא נתבאר היעב צבנות הרמב"ם דבכל יום חיוב לברך ברכות אלו, והרי אם קרא ק"ש כבר נפטור בצרכה אהבה רבה, וא"ל לברך ברכות אלו, וכיון דהא בכל יום קורא ק"ש בצרכותיה הרי אינו חיוב לברך עוד ברכות אלו, ואם בנות הרמב"ם הוא על משכים צבוקר לקרוא קודם שקרא ק"ש דאז חיוב לברך ברכת התורה אלו, הרי דין זה הא כתב הרמב"ם ה"ל דמברך שלש ברכות ואח"כ קורא בתורה, וא"כ מה הוסיף כאן הרמב"ם דבכל יום חיוב לברך ברכות אלו ואח"כ קורא, ועוד אעו בכל יום קורא בתורה קודם ק"ש, ואין לומר דכונתו דאין ברכת התורה של היום פוטרנו מלברך מחר נמי, ועל זה כתב דבכל יום חיוב אדם לברך שלש ברכות אלו, דהרי אף זה ידעינן מהא שכתב דהמשכים לקרוא בתורה קודם שקרא ק"ש דמברך שלש ברכות התורה ואח"כ קורא, והרי איתמול כבר קרא ק"ש בצרכותיה דהוי בזה ברכת התורה ואפי"ה חיוב לברך היום נמי, ומשום דבכל יום חיוב לברך ברכת התורה.

והנה לכאורה הא ברכת התורה הוי או ברכת המלות דכשטושה מלוא חיוב לברך עליה קודם עשייתה, או דהוי כמו ברכת הפירות דחיוב לברך על הפירות שנתן לו, כמו כן חיוב לברך על התורה שנתן לנו ואח"כ רשאי ללמוד, וא"כ הרי כמו דצפירות הוי החיוב לברך רק כשאובל, כמו כן בצרכת התורה החיוב הוי כשלומד, וכן אי הוי ברכת המלות הוי נמי כן דכשטושה המלות מברך על המלות, והכא ברמב"ם כתב להיפוך דחיוב לברך כל יום שלש ברכות אלו, דמשמעות דבריו הוא, דעיקר החיוב מתחיל מחמת חיוב הצרכות שחיוב לברך ברכת התורה, כמו כל ברכות צבוקר, כן הוי עליו כל יום חיוב לברך ברכת התורה, ולפי"ז נ"ע דמ"ע לריך אחר כך ללמוד מעט מדברי תורה, דהא זה הוי רק אם זה הוי ברכת המלות או ברכת הכהנין דחיוב הצרכה הוי בשביל המלות או האכילה ולכן לריך לעשות המלות או לאכול דא"ל"ה הוי צרכה לבעלה, אבל הכא בצרכת התורה אי נימא דהוי עליו חיוב ברכת התורה כל יום, כמו כל חיובי ברכות דכל יום, וא"כ אמאי לריך ללמוד מעט אחר הצרכה, אף זה פשוט דהא אף אי חיוב ברכת התורה הוי חוב צרכה בכל יום כמו שאר ברכות דחיוב

והנה נ"ע לפי רש"י דאף אם כבר בירך ברכת התורה צבוקר → כדי לשנות אפי"ה לריך לברך עוד פעם עם שאר ברכות השחר ופסוקי דזמרה, וא"כ זה דאיתא בצרכות (דף י"א ע"ב) דאם כבר קרא ק"ש אינו לריך לברך ברכת התורה שכבר נפטור באהבה רבה ורשאי ללמוד בלא ברכת התורה,

משום דכיון דחויבו ארבע כוסות הוי כמתנה שלא ישחך צרכה זו רק כוס אחד, הרי דמתני כונה שלא לפטור רק את זה, והמ"ב הרי כתב שם דה"ט"ז נמי כתב ע"פ מ"ט צע"ק צרכה על כל כוס והט"ז הרי כתב משום דמתני כונה שלא לפטור, וכן כתב האור זרוע ב"ל, כיסוי הדם שצריך לצרף על כל שחיטה ושחיטה שמה ישנה וידבר ציניהם דבר שאינו מענין השחיטה כן הוא מתשובת הגאונים, הרי דמתני כונה שלא לפטור, וכן כתב במכ"מ אור זרוע סימן א' גבי לילית דאם לא נחביון אלא לפטור את שחול לובש משמע מלשון אבא מארי ז"ל שצריך לחזור ולצרף וכו', וכן כתב ב"ס שג' שלמה צ"י כיסוי הדם צ"ל שנמנעו צע"ק חיוקוקת שאינם מאב אחד לפטורם בצרכה אחת כי כמה פעמים יצוא לידו שהיה גדולה והיכנס הדעת ע"ש, הרי שכתבו דמתני כונה שלא לפטור, והרי אף לימוד התורה אי הוי צרכה על מילה, הא כיון דכל לימוד ולימוד הוי מילה צפ"ע דחייב לצרף עניה, וא"כ מתני שפיר כונה שלא לפטור רק לימוד זה כמו דמתני כונה שלא לפטור בכל אלו, וכן הוא בצרכה הט"ז גבי ארבע כוסות דכיון דהווי מלאת מיוחדות הוי כחושב שלא לפטור כוס השני, ולא שייך צ"ל גררה דצרכה הנהנין דמנצח ע"ג אחת ונפטור ממילא מלצדק על השאר, וכן לא הוי שתייה אחת כל הכוסות, כיון דכוסים הוי בשביל חיוצ ארבע כוסות, ולא בשביל שתייה, דיבא צ"ל כמו בצרכה הנהנין דמנצח על פרי אחת ואוכל השאר על ידי גררה דזו שצריך עליה.

→ **3) והנה הרמב"ן בספר המלות** כ"פ חלק העשין כתב שם מילה שגלגוליו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בחורה על הטובה הגדולה שפעשה לנו נחתו חורתו אלינו והודיענו המעשים הרגיונים לפניו שצדקם נגחל חיי הטובה וכו' וכאשר נלעוונו בצרכה אחר כל אכילה כן נלעוונו צו ע"כ, הרי דהרמב"ן סובר דצרכה התורה הוי מ"ט מן התורה קודם הלימוד, אבל אין זה צרכה על מלאת לימוד התורה כמו כל צרכה המלות כי אם דקודם הלימוד חייב להודות על הטובה שפעשה לנו שנתן לנו חורתו דה הוי צרכה על התורה שנתן לנו אבל אין צ"ל צרכה על המלה של לימוד התורה דלא הזכיר בדבריו מילה של לימוד תורה, וצפ"ע יבואע על צרכה (דף י"א) שם כתב דצרכה זלונו לעסוק בדברי תורה הוי צרכה על מלאת לימוד התורה והוי צרכה המלות אבל צרכה אשר בחר בנו הוי צרכה על התורה ולא דמי לצרכה המלות אלא לצרכה ההודאה שמצדקין על עניני עולם הזה שהוא חיי שעה וכו' שיש לצרף בכל יום צרכה הודאה על קבלת התורה שהוא חיי עולם והשאתו אחי שפיר דהכך חמורא לא פליגי כלל דשמואל דאייורי צמי שמשכים לשנות לא הולך לפרש אלא צרכה זלונו לעסוק מוסף על צרכה אשר בחר בנו שהיא צרכה הודאה שחייב כל אדם לומר בהשקמה על קבלת תורה אפילו אם אין דעתו ללמוד והיינו בדרג המנוחה וכו' ע"ש, ונראה דאף להרמב"ן שכתב דמן התורה הוי חיוצ הצרכה על התורה קודם לימוד התורה י"ל נמי דאף לדידיה מדרבנן הוי חיוצ צרכה על מלאת לימוד התורה כשאר חיוצ צרכה מדרבנן על המלות וכן חיוצ צרכה על התורה הוי מדרבנן חיוצ בכל יום אף בלא לימוד כמו שכתב הר"י, וצמ"מ שדה דף כ' בצרכות כתב דאף אי הרכור כדיבור נמי אינו מחוייב מן התורה לצרף צרכה התורה דלא בהשגחה אריה צס"מ כ"ד שכתב דאי הרכור כדיבור דמי מחוייב בצרכה התורה מדאורייתא אף על הרכור בדברי תורה, וצמ"מ שדה כתב דלא בהשגחה, אבל מדרבנן חייב לצרף צרכה התורה כמו שאר צרכה המלות דמדרבנן חייב לצרף ע"ש, וא"כ מה"ט חייב לצרף על התורה קודם לימוד התורה כדיבור ואין זה משום צרכה המלות, ומדרבנן הוי

ו"ט צ"ל א"כ נפטר ממש מלצדק עוד צרכה התורה עם שאר הצרכות ומשום דצרכה אהבה רבה הוי ממש כמו שצריך צרכה התורה שחייב לצרף בכל יום עם שאר הצרכות, או ד"ל דאיתא שכבר נפטר צ"ל הוי רק דיכול ללמוד וא"כ בלא צרכה התורה דעל זה הא קאי דין זה דהשכים לשנות דעליו לצרף קודם צרכה התורה ועל זה הוא דאיתא דאם כבר קרא ק"ש לצרף צרכה אהבה רבה כבר נפטר צ"ל מחיוצ צרכה התורה קודם הלימוד ושאי ללמוד, אבל מחיוצ של צרכה התורה שחייב לצרף לרש"י עם שאר צרכות השחר עדיין חייב לצרף, וכמו דאם לא קרא ק"ש דמנצח צרכה התורה בשמשכים ללמוד וזכור א"כ ומנצח עם שאר צרכה השחר, ומרמזים לא נחבאר שם אם צ"ל שכבר נפטר צ"ל שכתב קודם צ"ל דאם לא קרא ק"ש מנצח צרכה התורה וא"כ קורא בחורה וא"כ צ"ל שכתב בכל יום חייב אדם לצרף צרכה אלו, ולא נחבאר אם כונתו הוא דאם לא קרא ק"ש חייב בכל יום לצרף צרכה אלו, אבל אם כבר קרא ק"ש אינו חייב לצרף עוד, או דבנתו נמי רק דאם כבר קרא ק"ש יכול לקרוא בחורה מחמת צרכה אהבה רבה אבל אין פוערתו מחיוצ זה שחייב בכל יום לצרף של צרכה אלו שכתב א"כ צ"ל, וכמו שכתבו דמשמע מדבריו דחייב צרכה אלו לא הוי בשביל שיהא רשאי ללמוד א"כ רק דהוי חיוצ צרכה אלו חיוצ צפ"ע וכמו שאר צרכה השחר, וצ"ע סימן מ"ז ס"ז כתב צרכה אהבה עולם פוערת צרכה התורה, והיינו דאינו חייב עוד לצרף צרכה התורה, אבל לדבריו צפ"ע הרמב"ם י"ל דאף דיכול ללמוד כל היום מחמת צרכה אהבה רבה אין פוערתו מחיוצ צרכה התורה דחייב לצרף כל יום כחיוצ כל צרכה השחר דכל יום.

→ **ובסימן נ"ב** הביא בציבור הלכה דהפמ"ג נתן עליה זו המזכרת במשנה ברורה לענין צרכה התורה אם שכת והתחיל בצרכה ק"ש ולא אמר עדיין צרכה התורה יכיון צפ"ע צ"ל אהבה רבה שלא ללאח צ"ל ידי המלה של צרכה התורה וא"ל לא נפטר מלצדק הצרכה תורה לכו"ע, וכתב הציבור הלכה ולע"ד ע"כ צ"ל לפי מה שכתב המחמיר מרדכי דלכן חמרו בגמרא שכבר נפטר צ"ל אהבה רבה לפי שה"כ הוי צרכה התורה אהבה שכתבו מוכה צירושלמי פ"א דצרכות שקורא שם לאהבה רבה צרכה התורה כי ק"ש נמי תורה הוי א"כ אין יוכל לחלוק הטובה לשיניהם דהיינו לענין ק"ש וכיון שהצרכה זו תהי לשם צרכה עליה [כי הגם דאין הצרכות מעכבות מ"מ לכתחילה בשבילם גיתקן] ולענין שאר דברי תורה וכיון שהצרכה זו קוראה ע"מ שלא ללאח צ"ל צרכה התורה וכו' ע"ש.

אבן אי נימא כ"ל בהרמב"ם דחיוצ צרכה התורה הוי חיוצ צפ"ע חיוצ צרכה בכל יום על התורה כשאר צרכות של צוקר, ולרש"י הרי ודאי דכן הוא שיעתו דחייב לצרף עם שאר הצרכות, וא"כ זה דצרכה אהבה רבה פוערת את צרכה התורה הוי צ"ל דין חדש דצרכה אהבה רבה יכול לפטור עלמו מחיוצ צרכה התורה וא"כ הרי אם אינו מכוין לפטור עלמו בצרכה זו של אהבה ואינו מנצח בשביל חיוצ צרכה התורה מהני שפיר כונתו ואינו נפטר מחיוצו לצרף צרכה התורה, זה דהוי צרכה על ק"ש דהוי נמי תורה הוי זה רק צרכה על היתר לימוד תורה דבזה אפשר שפיר דפוערתו ממילא לכל היום ולא יבני כונתו שלא לפטור כל היום וכמו שחמה הציבור הלכה, אבל מחיוצ צרכה התורה דהוי חיוצ צפ"ע לצרף על התורה שנתן לנו י"ל שפיר דמתני כונתו שלא יפטר צ"ל שמנצח צרכה אהבה רבה וכמו שכתב הפמ"ג.

אמנם דאף בלא זה נמי מה דפשוט ליה דלא מהני כונה שלא לפטור, הנה הט"ז צ"ל סימן חט"ז גבי צרכה ארבע כוסות כתב שם דה דסגרי דמנצח על כל כוס הוא

על החורה ואין נפטר צד שמצדק על מלות לעסוק בדברי תורה את החיוב דאורייתא על החורה, וכונתא מכש"א דהוי דמדרבנן חייב לצדק על מלות לימוד החורה וכן לצדק על החורה אפי"ה בכהיוב דאורייתא על החורה נפטר אף בצרכה על מלות לימוד החורה דממילא הוי צדא נמי הודאח על החורה שנתן לנו זיולא צדא החיוב דאורייתא על החורה קודם כלימוד.

ובירושלמי צרכות פ"ו ה"א אותה שם רבי תנחומא רבי אבהו בר כהנא בשם רבי אלעזר ואחיה לך את לוחות האבן והחורה והמלות הקוש תורה למלות מה תורה עטונה צרכה אף מלות עטונות צרכה, ומזה משמע דזה תורה לריכב צרכה לא הוי צרכה על מלות לימוד תורה דאי הוי על מלות לימוד תורה הו"ל לימור מה מלות לימוד תורה לריכב צרכה אף כל המלות לריכות צרכה ומדלמור מה תורה לריכב צרכה משמע דתורה עלמה לריכב צרכה וזהו צרכה אשר נתן לנו החורה וכמו שכתב הרמב"ן דזה הוי חיוב צרכה מן החורה להודות על החורה שנתן לנו, וזה דילוף דאף מלות עטונות צרכה הוי רק מדרבנן ואםמכתא בעלמא הוא דמלות לריכות צרכה, ואם צרכה החורה הוי רק מדרבנן ודברי הירושלמי הוי רק אסמכתא אבל זה משמע דצרכה החורה הוי צרכה על החורה ולא רק על מלות לימוד חורה, ולפי רש"י הרי מלבד חיוב צרכה החורה קודם כלימוד דהוי חיוב צרכה על מלות לימוד חורה, ועל החורה, הוי נמי חיוב צרכה החורה יחד עם כל צרכה השחר אף צדא לימוד, ולפי ה"ל משמעות דברי הרמב"ם הוא דכל יום הוי עליו חיוב צרכה החורה אף צדא לימוד ואך דלא כרש"י דהחיוב עליו הוי ביחד עם צרכה השחר ולא ילא צדא שהשכים בצוקר לשנות וצריך צרכה החורה דהרמב"ם לא כתב כן רק דכל יום הוי עליו חיוב צרכה החורה.

L

חיוב לצדק משום צרכה המלות וכן הוי חיוב מדרבנן לצדק על החורה כשאר צרכות השחר ואף צדא לימוד. והנה לה"ל דמכ"ח הוי החיוב לצדק על החורה ולא על מלות לימוד החורה, ולי"ע אם בצרכתו ולונו לעסוק בדברי תורה אם מקיים צדא החיוב מכ"ח לצדק על החורה דהוי חיוב לצדק על החורה שנתן לנו, ובש"א שם בסיומן כ"ה כתב בספק אם צריך צרכה החורה דכיון דהוי ספיקא דאורייתא חייב לצדק מספק אבל כיון דאף בצרכה אחת מצרכה החורה יולא חיוב צרכה של תורה וא"כ לא יצדק רק צרכה אחת ע"ש מה שכתב צדא ומסוק דה"ל כיון דצריך לחזור ולצדק צרכה אחת ללא ידו ספק של תורה שיחזור ויצדק לכתחלה אשר צדא צדא שהוא משולב שצרכה החורה כדלמרינן בספיק דצרכות ומכ"ח חיקנו לקורא בחורה גליבור לצדק אותה יותר משאר צרכות כן ה"ל צדא, הרי דזה פשוט לו להש"א דאף בצרכה ולונו לעסוק בדברי תורה נמי יולא את החיוב דאורייתא לצדק צרכה החורה, ואף דחיוב צרכה דאורייתא הוא על החורה ולא על מלות לימוד החורה כשאר צרכה המלות דזה הוי רק מדרבנן, אפי"ה סובר דצרכה ולונו לעסוק בדברי תורה יולא נמי החיוב דאורייתא של צרכה החורה, והרי צרכה ולונו לעסוק בדברי תורה אינו נפטר מצרכה על החורה דלא חייב לצדק אף אשר צדא צדא הוי צרכה על החורה אף שקודם מצדק על מלות לעסוק בדברי תורה, וכיון דחיוב צרכה מדאורייתא הוי על החורה וא"כ איך יולא את החיוב דאורייתא צדא שמצדק לעסוק בדברי תורה וכן כתבו האחרונים בסיומן קל"ט ס"ט דצדק קודם אשר צדא צדא לא נפטר מלצדק צרכה לעסוק בדברי תורה דהוי צרכה על מלות לימוד החורה, וכמו כן הרי צרכה לעסוק בדברי תורה אינו נפטר מלצדק על החורה דזהו הצרכה אשר צדא צדא, והרי חיוב דאורייתא הוי צרכה

סימן ב'

בענין נטילת ידים

הרשב"א כתב שם ודוחק הוא לומר דכל דלא משי מחד כלי צב"א כנוטל צדא אחר זה דמי, וכן המלכרי שם כתב נמי דאף אי הוי צעינן שני ידיו צב"א מכ"ז הוי מהני נטילה משני כלים או ידו אחת צענילה ואחת צענילה, ולא נחבאר לפי המסקנא דשני ידיו מהני נטילה אפילו צדא אחר זה אבל ידו אחת לא מהני משום דאין נטילה לחלאין ולא מהני פלגא פלגא דידיה, ואיך הדין להרשב"א והמלכרי שכתבו דאף אי הוי הדין גם צעינן ידיו דאין נטילה לחלאין, והוי צעינן צב"א, אפי"ה הוי מהני משני כלים, ואין זה לחלאין, וא"כ איך הדין לדבריהם להמסקנא דרק צידו אחת הוי דין זה דאין נטילה לחלאין, וצעינן צב"א, אי מהני נמי לשיטתם אף משני כלים רביעות מים ככל אחד צב"א חזי חזי, כיון שכתבו דלא חזי זה צדא, דאף משני כלים הוי זה צב"א צב"א שני ידיו או הוי צעינן צב"א, ואיך הדין להמסקנא צידו אחת אם מהני משני כלים צב"א.

ובראיה דחלוק הוא דין צב"א להמסקנא דלא מהני חזי חזי ידו משום דאין נטילה לחלאין לזה אם אף בשני ידיו צעינן צב"א, דזה דצידו אחת לא מהני לחלאין שכתבו דאין דרך נטילה צדא, היינו דהוי חסרון בהנטילה, דהא הניטילה מהכלי הו המטהר, כמו עטילה במקוה, כן הניטילה הוי

בשר"ע א"ח סימן קס"ב ס"ג נעל מקלח ידו וחזר והוסיף ונעל הנשאר מידו הרי ידו עומה כמו שהיתה דאין נטילה לחלאין ע"כ, וצמי"צ כתב דאין נטילה לחלאין ר"ל דאין דרך נטילה צדא, ובשער הליון כתב דזה מנן גבורים, ובר"ש והר"ש במסכת ידים כתבו כן דאין נטילה לחלאין דאין דרך נטילה צדא, וצמ"ג גיטין (דף ע"ו ע"ב) צעי חילפא ידים עטונות לחלאין או אין עטונות לחלאין וכו' יולא דקא משי חדא חדא ידיה והתנן הנוטל ידו אחת צענילה ואחת צעניפה ידיו עטונות ופ"ה דנעל ידו מן הכלי כתיקון חכמים ואחת צעניפה צדא מ' סאה, והקשו צדא י"ח והיכי פשיע מהכא כי משי חדא חדא ידא דלמא מיירי שעשא צב"א נטילה ושעטיפה לזו ולזו י"ל דקסדר הש"ם דאין חילוק דמסתברא דאי צדא אחר זה לא מהני ה"ה דצב"א נמי לא מהני אפילו שתיבה צענילה יד זו מכלי זה ויד זו מכלי אחר, הרי דשיעט רש"י דאם צעינן צב"א ודאי נמי דצעינן אף מכלי אחת, וכן כתב שם הריטב"א ח"ל דחדא מ"ע לא משום דאין נטילה לחלאין הא שכתבן נטילה לידו אחת וכיון שכן אפילו לנטול ידו אחת צדא אחר זה ידיו עטונות דהא איכא נטילה לחלאין עכ"ל, והיינו דאף צב"א הוי זה נמי נטילה לידו אחת, וכן להשניה הוי זה נטילה לידו אחת, אך

23

Fromer, Aryeh Tsevi

עש"ו

עמ"י

ספר
שאלות ותשובות

ארץ צבי

אשר הכינותי בעניי בחמלת ד' עלי
אריה צבי פרמער
אבד"ק קאזיגלוב - ר"מ בישיבת חכמי לובלין

לובלין

בדפוס של ר' עוזר צוועקין נ"י לובארטאווסקא 62

שנת תרצ"ט לפ"ק

וכעת נדפס מחדש

בתוספת הגהות והוספות מהגאון המחבר זצ"ל

על ידי

בן אחי הגאון המחבר זצ"ל

דב פרומר

קרית שמואל - חיפה

בני ברק ה'תש"נ

סימן טו.

בענין קטן שנעשה בר מצוה אם חייב בלילה לחזור ולומר ברכות התורה

ערכים באחור גדול וכליל שנעשה בר מצוה לריך להפלה
 חיבב בל"כ כדי שיהי נוחת ללמוד וזה יש לבאר מה
 דמתחיל רבי מסכת ראשונה דברכות דין ק"ט של ערכים
 ובכר כ' בחי' הרי"מ ז"ל משום דמלוה ראשונה משנעשה
 בר מצוה הוא ק"ט ודפח"ח, ולענין הקלושה יש להספיק
 נוסף לכאורה מי לא משכחח ל"י שיעשה מצוה א' בלילה
 משהגדיל קודם שיתפלל כגון שזומן לו למיחב ריפחא לעני
 או לבקר חולים או שאר מצוה ונמ"ח וכדומה ונלע"ד
 לפימנ"כ כחדושי לבסורות דאע"ג דהפוסקים כתבו דברכת
 המלות דרבנן ומקורו דברכות (ט"ו.) אבל הרומה משום
 ברכה הוא וברכה דרבנן מ"מ הי"ד א"ס בריך בבוקר
 ברכה"ת ומה"ת ברכה"ת פוער על המלות דמה שמברכין
 שנתן לנו את תורתו הרי כל חרי"ג מלות ככלל אבל מי
 שעדיין לא ברך ברכה"ת ברכת המלות דאורייתא, ומילי
 דהנה דברכות (כ"ט.) הטעם שבר לרון דינו בטלים להטיר
 עזותו בטלים וכו' ובגמ' מה"מ אר"י אמר דא"ק ראה
 למדת אחכס וגו' מה אני צחנס אף אחס בחכס, וקשה
 לי דהא הינה תורה מלות מנלן וכ"ס דלפינן מלות מחורה
 איכ קשה למה ברכת המלות דרבנן כילף מחורה דבה"ת
 דאורייתא, ואמרת דארבעא מכח הסוגיא הגיל יש טעם
 למה ברהמ"ל דרבנן דעין דחוינן דאע"ג דליכא קרא רק
 על התורה שיהי צחנס ילפינן ממנה מצוה הנה דמלוה
 בכלל תורה הוא איכ כשמברך בבקר ברכה"ת פוער כל
 המלות שיעשה ביום זה דמלוה בכלל תורה, ולפי"ז ילח
 דא"ס עדיין לא בריך ברה"ת ברהמ"ל דאורייתא, וילח עוד
 חידוש לפי המבואר בחוספי רא"ש ברכות (ט"ו.) דא"ס
 ברהמ"ל ה' דאורייתא ה' מטעם המלוה איכ קודם ברכת
 התורה דברכת המלות דאורייתא אפשר שמעכב המלות,
 וכזה אי"ס דברי הספני פ' תבא הובא ברש"י ולא שכתיו
 מלברכך על הפרשת מטעם והקי הרא"ם דהא ברהמ"ל דרבנן,
 ולהגיל אי"ס דקאי על ברה"ת או כשגילה להפריש קודם
 ברה"ת לריך לבכך על הפרשת מטעם: *

ב"ה, ועש"ק תולדות ר"ח כהלו חפר"ח לפ"ק
 ואוויערצע יצ"ו.

כוכ"ט להלמודי אה"י האברך הח"כ מ' תיים
 יצחק נ"י בטעמלאהו.

74 א) יקרתו הגיעה זה כבוד ולהגלי טרדותו לא השכחו
 עד כה והגני בזה להשיבו קלח בס"ד אשר
 ה"קה דמי שהגדל ונעשה בר מצוה בלילה יהי חייב לחזור
 ולומר ברכת התורה דבבוקר ה' קטן ואין דרבנן פוער
 דאורייתא יפה העיר, ונלע"ד לפי המבואר ברבניו יונה
 ברכות דכחו דאהבה רבה של שחרית פוער ברה"ת כמו
 כן אהבם עולם בערכים פוער ברה"ת שזכר בו ג"כ
 הורה [תורה ומלות חקים ומשפטים אותנו למדת] וא"כ
 י"ח בלילה בברכת אהבה עולם דערבית, אך ק' דבירושלמי
 הובא בחוס' והוא שגנה על אחר וי"ח דאפי' קורא ק"ט
 יחיק ליח שנה על אחר עי' ב"י (ס' מ"ו) וי"ל דכמברא
 זו שאינו מועיל ק"ט לענין שיחשב שנה על אחר דרבנן
 הוא משום שאין יוכר שהוא לשם ברה"ת אבל מה"ת ודאי
 חשיב שנה על אחר ולענין חוב דרבנן שגשאר אחר אהבת
 עולם טוב מועיל ברה"ת של בוקר בלפני, מ"מ יותר נכון
 ללמוד היכף אחר הפ"ע בליל שנעשה בר מצוה:

אך לפי זה ילח דאף לטובתן כ"מ שמתפללין ערכים
 מבעו"י כמ"ש רש"י ותוס' ר"ס פ"ק דברכות וסומכין
 על ק"ט שעל המטה, מ"מ מי שנעשה בר מצוה באותו
 לילה לא יתפלל ביום רק בלילה ממש דביום אכתי הוא
 דרבנן ולי"מ אהבת עולם לפטור ברה"ת [ומלך ק"ט
 דאורייתא ה' לו עלה ללי"ח בק"ט שעל המטה כמ"ש דאו
 כבר הוא בר מצו' מה"ת וברכות ק"ט דרבנן מועיל גם
 ביום בעת חיובו מודרבנן אך לפי הגיל לריך להמתין עם
 הברכות ג"כ עד לה"כ מלך ברה"ת] גם יש אנשים שמתפללין

* [עוד נראה ליישב ד' הספרי לפמ"ש בלקטיו תורה חתלים עה"פ עובדי בעמק הכנא דיעקר אכילה לזורך בירוד
 וכו' והלדיק בבכחו שמברך על המאכל הוא מכרר, ולכא"ו ק' דהא ברה"ג דרבנן וקודם שחקני חז"ל
 נוסח ברכות הלא ה' ג"כ לריך בירודין ויל דקודם שחקנו הברכות ה' הברכות ע"י כוונה באכילה לש"ש ואח"כ חקני
 שיהי כוונה זו בדיבור הברכה שעדיף יותר מכוונה לבד, ואשרידה לי ב' עדים ע"ז א' דברכות (כ"א.) ילפי' ברה"ת מבי
 ש"ס ה' אקרא, הנה דהברכה הוא ענין לשמה של התורה, השני מריטב"א פסחים (ו.) דהא דבעי עובר לפשייתן משום
 דעבודת הגשש קודם לעבודת המעשה ועיי' הק' לתקו"ז (ד"ג.) ובגמ' כוונה דאיהו מחשבה לריך לאקדמא למלו', וככה י"ל

בגליון רעק"א יו"ד ריש ס"ו שכ"ח לא משמע כן, ועיי' גדרים
 י': דבכל הקדש צ"ל קרבן לדי' וזה רא"י למחרתי בן מלכי
 צדק ולפי מ"ש י"ל דקאי על הברכה, דגם הברכה דאורייתא
 וכדאמרן.

כב. עוד קצת רא"י כפ"ב דחלה מ"ג שכשם שהוא קורא
 לטוהרה כך הוא קורא לטובאה לזו קורא חלה בשם ולזו קורא
 חלה בשם, ויש גורסים: לשם, וזה מובן. אבל לגירסא: חלה
 בשם לכאורה אין מובן [ובפ"י מהר"י בן מלכי צדק כתב שם
 דאומר חלה לדי' ולדבריו אי"ש. אך מדברי הראב"ד ז"ל שהעתיק

והשתא דאחיה להכי נלע"ד עוד דכל המלות שלח תקנו להם חז"ל ברכה וכמבואר טעם לזה בשו"ת הרשב"א ובאשכולים בשם ר"י בן פלג כ"ו משום דברכהמ"ל דרננן הקילו בשביל טעם כ"ד לפוטרו אכל כ"ז שלא בירך ברכה"ת אפשר שאין לסמוך על טעמים אלו כיון דלא חיוב ברהמ"ל דאורייתא וא"כ אין לטעות שום מילה דאורייתא [שלא תקנו לה ברכה] לפני בה"ת כדי שתפטרנו ברכה"ת, ואם כנים הדברים מי שנעשה בר מילה בלילה אין לו לטעות שום מילה ואפי' למתב רפתא לפני עד שיקרא ק"ט וברכותיו' כדי לפוטרו בברכה אהבת עולם ע"כ בתי שנעשה ב"מ בהכרח שהיה' אצלו מילה ראשונה ק"ט וברכותיו':

ובני החתן מר אברהם דוד שי"ח הוכיחי עמה מה שהדקדקי זה כעיר דלפמ"ש האבניו י"ד ח"ב (ס' שליט סק"ט) דקטן הנימול חשיב הוא עלמו מחייב במילה מילה ומקיים המילה ע"ש דלפי"ו י"ל דה"ה כל מלות האב על הבן גם הבן עלמו מלו' ומקיים מילה וא"כ אפשר דקטן מקיים מילה דאורייתא בת"ת כיון דמילה על אביו ללמדו, והבאחי רא"י לזה דבש"ס פ' כל כתבי דהטול עוהר על הכל פיהם של הטוקות של בית רבן, ולבאורה יפלא כיון דקטן אינו מלווה ואינו מקיים כלל מילה מה"ת וא"ך יהי' כמו יפה כ"כ שהטול יהי' עומד ע"ו, ומאחי אח"כ בשו"ת מהר"ם ש"ק שהקשה קן, ולהכ"ל א"ש:

ורפ"ו לפמ"ש בתוס' רא"ש ברט"ה (ע"ו) דברכה דאורייתא מעכבת המילה אי"כ כמו דקטן מלו' על ה"ת דאורייתא כן מלווה בבכיה"ת דאורייתא כי בה"ת מעכבת המלו':

אך מידוע גדול לומר כן דקטן עלמו מלווה במילה ובת"ת חיוב דאורייתא, ובני הנ"ל שי"ח הקשה דהרי חז"ן דקטן שלא נימול אף שהגדיל והוא קטן חריף אינו חייב למול אח עלמו עד שנעשה בן י"ג שנים, ונ"ל דאף לדברי האבניו אין הקטן מחויב בזה בעלמו רק בעת שאביו מלו' למולו, והאב פועל יולא על הבן אז גם הבן חשיב מלווה לקבל פעולת המילה מן האב אבל לא שיהי' בעלמו מלווה בלפני האב, וא"כ אפי' כיהוב דקטן מקיים מ"ע דאורייתא בת"ת היינו בעת שאב לומר אותו או מלמד בשליחות האב וכמ"כ כשאב עומן סדר למלמד דחשיב האב כרבו כמ"ש הרמ"א י"ד (ס' רמ"ב סעיף ל"ד) בשם ס' חסידים אבל קטן הלומד בעלמו בלא אב ובלא רב שהוא שליח האב אינו בכלל זה, אך י"ל דאב הון ומפרנס את בנו הגדולים מובני שש כדי שיעסקו בחורה ויילכו הבנות בדרך ישרה הרי זה בכלל נדקה כדאיתא ביו"ד (ס' רמ"א ס"ג) וש"ך שם סק"ד נמלא כל בן יתר על שם הסמוך על שלמן אביו מסתמא כוונת האב כדי שלמוד תורה וילך בדרך ישרה

[ובזה ודאי סתמא לשמה קאי] ולולא זאת הי' טעמו לבעל מלאכה שירותי פרנסתו לעלמו וגם לאביו כידוע וזוה עלמו שהוא וזו מפרנסו חשיב האב שהוא מעשה את הבן למ"ת וחשיב הבן שלומד ע"פ פעולת האב "עליו בפרט לחשיב האו"ז דאין חיוב על האב למול בעלמו רק שישלם שיהי' הבן נמול [וכע"ז מלאחי לפני וכחב דכ' בגט כ' הגמוקי סוף בב"ת דא"ל לכתוב בעלמו רק שיהי' הבעל מכתיבו] וה"ה במלות ושננתם כגו בזה נמלא מה שהאב חסדיק לבניו מוונתו וכל לרבו כדי שיכול לעסוק בחורה מקיים בזה ושננתם לבניו [בפרט דמליט גם בתי שמחויק איש וזו שאינו בני יש לו חלק בחורפו כמו יששכר וזבולון ובחורש נשא קורא לזבולון גדול המעשה יותר מן העושה ע"ש כמ"כ בתי שששה בן לבנו דחשיב מעשה אותו למ"ת] ממילא כל מה שהבן לומד בבית אביו הוא השלמת מלות ושננתם לבניו של אביו ממילא מקיים בזה מ"ע דאורייתא: **וי"ש** לי קצת הערה על דברי אבניו הנ"ל מחוס' פ"ק דר"ה (דף ו') ד"ה אשה בעלה משמחה ומפרש ר"ת דחשוב על בעלה ולא על"י הנה דאע"ז דמלוה על הבעל להיות פועל יולא על האשה במלות שמחה, מ"מ אין המלוה על"י וא"כ ה"ה במלות האב על הבן ואכמ"ל יותר ע"י לקמן (ס' ד"ח"ז) עוד בענין זה:

אשר הקשה אחא דר"ה (כ"ח) דאם אכל בעת שטוהו אינו יולא ונ"ך לאכול אח"כ כשתפסק דמי' מהא דירושלמי פ"ב דמגילה דגר שנתנייר משהאיר המזרח פטור ממגילה הנה דגם בנבדל אמרו' דחוי' וכש"כ בנראה ונדחה עכ"ד המעיין בירושלמי מגילה שם יראה לעינים דשאני מגילה דה"ל בחקום א"ס הוא פרוו או מוח' [ומה"ט כ' בירושלמי שם בן כרך שטק דירתו בליל י"ד נפטר מכאן ומכאן ולא מליט בזה במגילת אחרת] ולירושלמי דזה ה"ל בהאיר השחר כמ"ש שם לפני זה דאם ילא לאחר שהאיר המזרח כבר נפטר ע"ש וע"ז קאמר מעשה גר שנתנייר משהאיר המזרח כבר נפטר והיינו דאין עליו שורת פרוו בן יומו ולא שורת מוקף בן יומו כיון דלא ה"י בעיר זה בתחלת האיר המזרח ע"ש בירושלמי בסוגי' דבן עיר שהלך לכרך ותראה שהוא דבר הלמד מענינו דוק והשכת, משא"כ בשאר מלך שהוא חובת נבדל וחייב זה חל בכל רגע וא"ל האיר המזרח וי"ב:

אשר הקשה בתמורה (ה') למ"ל קרא דאין מורמין מן הרע על היפה חיפ"ל מואטהו, נראה דואטהו אין בו איסור רק מלו' והעובר ע"ז ל"ח עברין כי אין לדב"ז קבנה וגבול כי יש לעשות יותר מהודר ויותר מהודר ע"כ אין דב"ז איסור, משא"כ בהורם מן הרעה על היפה העובר ע"ז נקרא עברין כיון דיש ע"ז פסוק בפרט:

לענין ברהמ"ל דבשעתיק לרמ"ו ז"ל דאחרא חטא עה"ד טויר נתערב בכ"ד טו"ר ואפי' במלות עיי"ש וע"כ גם במלו' ל"ך בירורין והיום הוא ע"י ברכה ומעיקרא הי' ע"י כוונה וכה ונקי' לבד וע"ז קאי ולא שכחתי ומדוקדק ביוצר לשון לא שכחתי דהיינו שלא חיסר הכוונה והזכרון מן המלו' אך היום ששטיין בירורין אלו באמלעות ברכה נקיט הספרי קושטא דמלאח וכ' לא שכחתי מלבדך וי"ר שלא יאמר פי דבר שלא כדלנו ית']:

(*) לקמן (ס' י"ח) (ב"ל).

וְתוֹ דַּכְנִיק (ע.) הַיְהוּדִי מֵטוֹה עַד שְׁלִישׁ אֶפֶי בְּאַחֲרֹנָה
 דְּכַתִּיב בִּי הַדָּר וְאִכְּ מִשְׁכַּחֲלִיל דַּעֲמִי שִׁתְּרוֹס מִן
 הַיִּפֶּה יַעֲלֶה לוֹ הַפֶּסֶד יוֹתֵר מִשְׁלִישׁ לַעֲוֹנֹת שׁוֹרֵי הַרֵעַ וְאִכְּ
 מִלֵּד וְאִטְוֹ יֵהִי פְּגוּר וְחִיָּא הַעִיר לַפְּחַשְׁפִּיכִי בְּרַכִּי דַכְמוֹ
 דְּבִלְחֵי שְׁכַלְלֹת קִיל מִלְּחֵי בַעֲלֵמָחַן כֵּן עֲשֵׂה שְׁכַלְלֹת קִיל
 מַעֲשֵׂה פִרְעוֹת וְעִיכֵי לֵיחַ כֵּל לֹא יִחַלְעֵי לַחֲשׂוֹבָה מִשּׁוֹם
 דְּחֲשׂוֹבָה עֲשֵׂה שְׁכַלְלֹת וְעִיכֵי אֲלֵטֶרְךָ קִרָּא פִרְעוֹת לְחֹרֵס
 מִרַעַה עַל הַיִּפֶּה לְבַד וְאִטְוֹ הַכּוֹלֵל עַכְדִּי וְלִדְבַרְטוֹ יֵיל טַעַם
 דְּוִאֲטוֹ אִיטְ מַעֲכָב וְהַדָּר בְּאַחֲרֹנָה מַעֲכָב כְּחוֹסִי רַפִּי לֹלֵב
 הַגּוֹזֵל מִשּׁוֹם הַדָּר טוֹא עֲשֵׂה פִרְעוֹת וְאִטְוֹ עֲשֵׂה שְׁכַלְלֹת,
 וּבְחַיִּים נִיטֵין (דָּף כ.) תוֹרֵשׁ לְגַבִּי שֶׁסִּי וְאִטְוֹ מַעֲכָב
 דְּכַתִּיב זֶה קִלְיִי וְאִטְוֹ קִלְיִי בְּפִרְטֵי עַל הַשֶּׁס הַקִּי עִיִּשׁ
 וְלֵהֲגִיל יִסְ מַמּוֹכִין לֹזֶה:

ד) אִשְׁרֵי נִסְחַפֵּק לְרַעַת חוֹסִי פִּסְחִים (ג.) דַּמִּי שְׁאִין
 לוֹ קִרְקַע פְּטוֹר מַפְסַח אִם הַפְּקִיר קִרְקַע
 שְׁלוֹ אַחַר חֲלוֹת אִם פְּטוֹר, וְהִירֵד מִחוּלִין (ק"א.) הַמְּקַדִּישׁ חִי
 וְאִכְּ שַׁחֲטָה פְּטוֹר מִלְּכַסּוֹת, שַׁחֲטָה וְאִכְּ הַקְּדִישָׁה חִיב
 לְכַסּוֹת דְּכַבֵּר נַחֲמִיב בְּכִסּוֹי קוֹדֵשׁ שִׁבְעָ לִירֵי הַקִּדְשׁ יַעֲשֵׂה
 רִאִיוּ וּזְכוּנָה, וְכַעֲמִי נִסְחַפֵּק חוֹסִי מַגִּנָּה (ט.) דִּיה
 כִּיּוֹן דְּלֹא חִי לֵיטְ פְּטוֹר בְּרִאשׁוֹן וְחִינֵד בְּשֵׁטִי מִי אַחֲרֵי
 כִּיּוֹן דְּחִיבּוֹבָא עֲלֵי רַמִּי מוֹ לֹא פִקַּע עִיִּשׁ, אֲךָ הַחֵס יֵיל
 דְּכַמוֹ דְּאַחֲרֵי בְּחִינֵי בְּרִאשׁוֹן וְנַחֲשַׁט בְּשֵׁטִי דְּלִיִּם חַשְׁלוֹמִין
 מִשּׁוֹם דְּלֹא חִי בְּרִאשׁוֹן וְהוֹא כְּרִי יוֹחֵן לְשִׁימָתוֹ דְּסִיל

בִּירוּשְׁלַמִי פִי מִי שְׁאֲחוֹ דְּהִטּוֹתָן נֵט לְחַשָּׁה לְאַחַר לִי וְאַחוֹ
 קִרְדִּיקוֹס הַנֵּט פְּסוֹל דְּלוֹלִינֵן בְּחַר חֲלוֹת וּבַשַּׁחַח חֲלוֹת לְאוֹ
 בְּרִירוּשָׁן כּוֹא הִיכִי בְּכִיד לְהִפּוֹךְ דַּעֲיָקֵר חִיב בְּרִאשׁוֹן
 וּשְׁטִי רַק חַשְׁלוֹמִין חֲשִׁיב הַמַּעֲשֵׂה בְּשֵׁטִי וְהַחֲלוֹת בְּרִאשׁוֹן וְלִרְיִי
 דְּלוֹלִינֵן בְּחַר חֲלוֹת הוּי כְּאֵלוֹ הַמַּעֲשֵׂה הִי בְּרִאשׁוֹן וּפְטוֹר,
 וְעִיכֵי נִסְחַפֵּק חוֹסִי נֵט לְהִפּוֹךְ בְּפִשְׁטוֹ בְּרִאשׁוֹן וְחִינֵד
 בְּשֵׁטִי דְּכִיּוֹן דְּשֵׁטִי חַשְׁלוֹמִין דְּרִאשׁוֹן יַחֲשַׁב כְּאֵלוֹ עֲשֵׂה בְּרִאשׁוֹן
 בּוֹחֵן חֲלוֹת וּמוֹקִיִּים מֵטוֹה וּמִמִּילָא חִיב, וְכִיִּי הַחֵס חֲשַׁחֲכֵי
 בְּכִיד אֲפַשֵׁר דְּחִיטְ מִקִּיִּים מֵטוֹה נַעַת שְׁאִין לוֹ קִרְקַע וְנִכְטֵין
 פִּסְחִים (ג.) בְּדִרְךָ רַחֲמוּקָה דְּמַדְחִי דַּחֲמִי רַחֲמֵנָח מִמִּילָא
 לֹא יוֹעִיל אִם יִקִּיִּים:

וְהִנֵּה אִם יַחֲא דְחִיטְ מִקִּיִּים מֵטוֹה פְּטוֹר דְּחִיטְ כַּרְח
 בּוֹה שַׁחֲפִיקֵר אִם נִכְסוּ אַחַר חֲלוֹת דְּבַפְּסַחִים (ס"ט.)
 עַרְל שְׁלֹא מִלְ עַטְשׁ כַּרְח וְכִי רַשִׁי דְּלִיד לְדִרְךָ רַחֲמוּקָה
 דְּהַחֵס בְּהִינֵע זְמַן חִיבּוֹב דְּחִיטְ חֲלוֹת מוֹ אִין לוֹ עֲלֵה מַשְׁחִיכֵי
 עַרְל יִס לוֹ עֲלֵה לְחוֹל בְּהִינֵע זְמַן חִיבּוֹב, וְאִכְּ הִיֵּה בְּכִיד
 וְקִיִּים שַׁחֲפִיקֵר נִכְסוּ וְעִיקֵר חִיבּוֹב בִּירוֹס דְּחִיטְ כַּרְח,
 וְלִפְיִז יִס לִיִּשְׁבֵי גִיכֵי קוֹ חַחִים (ס"א קב"ד) שְׁהִבִּיא כִיחַ
 לְרִיא לְחַה מַכְשִׁירֵי פַּחַח דוֹשׁ הַא בִּירוֹס לְהַפְּקִירוֹ כְּדִאֲחֲרֵי
 שַׁחַח (קל"א:) לַעֲנִין לִיִּיחַ וְלֵהֲגִיל יַחֲא דְאַחַר חֲלוֹת אִם
 יַפְּקִיר יֵהִי עַטְשׁ כַּרְח וְעִיכֵי מַכְשִׁירֵי פַּחַח דוֹשׁ דְּלֹא אַחַר
 חֲלוֹת מוֹ אִין לוֹ עֲלֵה לְהִפְּטֵר חִיבּוֹב:

סִימּוֹן יוֹ.

עוֹד בַּעֲנִין הַגִּיל

בִּית אֹר לִיּוֹם ה' וְאַרְא תַּפְרָח לְפָקֵי.

לְהַרְגִיז חוֹיב וְכוֹי מַהוֹ שְׁמִשּׁוֹן זֹאב
 בִּירוֹעִנְשִׁטְאָק שִׁחִי דוֹמִיל בִּיעַנְדוֹעַב.

יְקַרְתּוּ הַגִּיעִי אֲשֶׁר הַעִיר כִּיחַ בְּהַשְׁלָה שְׁנַשְׁחַלְמִי
 בְּקַטְנֵן שְׁהַגְדִּיל יֵטֶרְךָ לְכַרְךָ בְּרַהֲיָה בְּלִילָה
 כְּעַעֲשֵׂה בְּרִ מַלְוִי כִי הַבְּרַהֲיָה שְׁבִירְךָ בְּבַקֵּר בַּעֲדוֹ קַטְנֵן לֹא
 פְּטֵר אִם הִלִּילָה שְׁאַחֲרֵי דְחִין דְּרַבְּנָן פּוֹטֵר דְּאוֹרֵיִיחָא וְכִיחַ
 אֲוֹמֵר דְּכִיּוֹן שְׁהוֹא עֲלַמּוֹ הַחֲבֵרְךָ לֹא אִיכְפַח לָן, וְמַחֵו אַחֲרֵי
 שׁוֹפּוֹרֵשׁ לְהִפּוֹךְ בַּחֲנִיָּא (ס"י רס"ז) דְּחַס קוֹדֵשׁ בְּחוֹסִי שַׁחַח
 דְּרַבְּנָן אִי לְפַגּוֹר הִלִּילָה שְׁאַחֲרֵי דְחִין דְּרַבְּנָן פּוֹטֵר דְּאוֹ,
 וְעַתָּה הַגִּיעִי מַחֲבֵי שְׂרוּלָה לְחֹק דְּבִרְיוֹ דְּכִיּוֹן דְּחִי דְּרַעַת
 רַבִּינוֹ טוֹבִי שְׁבַמְרַדְכִי כִיחַ חַסְחַמָּא הַלְכָה כֵּן וְכִיחַ בַּחֲנִיָּא
 (ס"י ער"א) וְגַם בַּחֲנִיָּא ה' שַׁחַח (כָּלֵל ו') מִי כֵּן קוֹשִׁית
 הַתְּנִיָּא וְהִירֵד (מִחִינֵן תַּרְמִיָּא) דְּחָף שְׁבַמְרַךְ שְׁחִיטוֹ קוֹדֵשׁ
 הַחַג פּוֹטֵר הַחַג וְכוֹי עַכְדִּי וְהִנֵּה לְרַעַת רַבִּינוֹ טוֹבִי
 שְׁבַמְרַדְכִי לְכַאוֹ כֵּן הוּא דְקַטְנֵן יוֹכֵל לְפַטֵּר עֲלַמּוֹ לְכַשְׁבִּידִיל,
 אַחֲנַס לְכַאוֹ קֶשֶׁה עִי מַרְיָה (כ"ח) דַּעֲחִים חֲלוֹס עַתִּים
 שׁוֹטָה אִם אֲכַל מַלְה כְּשִׁהוּא שׁוֹטָה אִי לְפַטֵּר הַזְּמַן שְׁנַעֲשֵׂה
 חֲלוֹס, הִנֵּה דְחִיָּי בְּחַרֵּשׁ עֲלַמּוֹ שְׁעַשֵׂה מַלְוִי בּוֹזֵן פְּטוֹר.

אִי לְפַטֵּר זְמַן חִיבּוֹב, וְיֵיל דְּשִׁחֲטֵי שׁוֹטָה שְׁחִיטָה עוֹמֵד לְהִיּוֹת
 חֲלוֹס וְהוּי דְּשַׁלְבִּילַע מַשְׁחִיכֵי קַטְנֵן דְּסוֹבּוֹ לִיגְדֵל חֲמוּט מִמִּילָא
 קִאֲחִי לִיחַ דְּשַׁלְבִּילַע וְכַעֲמִי שַׁחַח הַשְׁשִׁלִּים פִּיחַ מַה
 חִיבּוֹת וְחֵלִי לֵה בַּפְּלוֹגָתָא דְרַשִׁי וְחוֹסִי יַבְחוֹת (לִיד.) בְּקַטְנֵן
 הַזְּקֻדֵשׁ אֲשֶׁה לְאַחַר שִׁגְדִיל אִם חֲשִׁיב דְּשַׁלְבִּילַע אִי לֹא
 חֲשׂוֹם דּוֹמְנָה מִמִּילָא קִאֲחִיחַ, חַה כְּבוֹר רִאִיוֹת קוֹ בְּסַפֵּר
 יִד דוֹד לְהַנְחִין מִקְּאֲרֵלִין וְיֵיל דְּגַדְלוֹת לֹאוֹ בְּשֵׁטִים לְבַד חֲלִי
 דְּהַרִי בַּעֲיָא שְׁבִיחַ סִימְטִים חַה וְדִחִי חֲשִׁיב דְּשַׁלְבִּילַע כְּמוֹ
 בְּפִירוֹת דְּקִל דְּחֵיג דְּעִבְדִי דְחִי חֲשִׁיב דְּשַׁלְבִּילַע לְדִין
 מִשּׁוֹם דְּחַסֵּר מַעֲשֵׂה וְהִיכֵן כֵּן, וְלַעֲנִיד לֹא קֶשֶׁה דְּהַרִי אִם
 יַעֲשֵׂה כֵּן לִי טַעַם וְלֹא הִבִּיא סִימְטִין הוּא גִיכֵי גְדוֹל כְּדִאִי
 בַּחֲמִי (בְּסוֹי לִיחַ) וּבְכִיחַ וְאִכְּ שְׁפִיר שִׁיךְ זְמַן מִמִּילָא
 קִאֲחִי דְחִיָּי לֹא יַחֲדַשׁ אֲלֵוֹ שׁוֹם שִׁיבוֹ מַעֲשֵׂה שׁוֹטָה לְהִיּוֹה
 גְדוֹל, חִיִּים יִס לְפַקֵּק קֶלַח דְּסוֹם הִבִּיא סִימְטִין בְּשַׁחַח יִד
 נַמְלֵא לְעַטִּין זְמַן זֶה דִּירֵי הוּי חַסֵּר מַעֲשֵׂה וְאִיךְ יוֹחֵו
 קִירוּשָׁן בִּיִּד כִּיּוֹן דְּגַדְלוֹת זְמַן זֶה אִין יוֹכֵל לְהִיּוֹת בְּלִי
 שִׁיבוֹ מַעֲשֵׂה וְיֵיל דְּבַהֲהוּא סְבַרָא פְּלִיעֵי רַשִׁי וְחוֹסִי, וְלְרַעַת
 רַשִׁי כִּיּוֹן דְּסוֹם יִגְדֵל אֲשִׁי בְּלֹא שִׁיבוֹ כָּלֵל וְכוֹסִים יוֹחֵו
 קִירוּשָׁן עִיכֵי לֹא חֲשִׁיב לְגַבִּי קִירוּשָׁן אֲלֵוֹ דְּשַׁלְבִּילַע וְאֲשִׁי
 הַגְּדִיל קוֹדֵשׁ לָכֵן עִי סִימְטִים חִיִּילִי קִירוּשָׁן, וְזַמְנוּלָא דְּבַר
 יִס לְפַקֵּק בְּכִיד וְיֵיל דְּגַם לְרַשִׁי חֲשִׁיב בְּכִיד דְּשַׁלְבִּילַע